

7. Garapen-bideko ekonomiak

Yolanda Jubeto Ruiz eta Efren Areskurrinaga Mirandona

Bigarren Mundu Gerraren garaian herrialde asko koloniak izatetik herrialde independente izatera pasatu ziren. Harrezkero haien norabide sozioekonomikoen eta egiturazko gabezien inguruko eztabaida hedatuz joan da. Testuinguru horretan herrialde horien arazoak eta irtenbideak aztertzeke ekonomia-adar propioa sortu zen XX. mendearen erdialdean.

Kapitulu honen helburua garapen-bideko herrialdeek bizi izandako bilakaera ekonomiko eta soziala ulertzeko funtsezko elementu batzuk aztertzea da. Horrek garapenaren kontzeptuaren bilakaerarekin lotura duenez, garapen mota jakin hori lortzeko ekonomia-teoria nagusiek proposaturiko norabideak laburbilduko ditugu eta garapen-bideko herrialdeetan izandako ondorio orokorrak azpimarratu. Ibilbide horretan, ezin dugu ahaztu nazioarteko erakundeek garapen-planak aurrera eramateko sortutako egiturek herrialde askotan izan duten eragin zuzena, bai orokorrean bai beraien txirotze-prozesuan. Funtsean, 80ko hamarkadatik aurrera, kanpoko zorrak eztanda egin zuenetik hain zuzen, Munduko Bankuak eta Nazioarteko Diru Funtsak zorpeturiko herrialdeei gero eta baldintza gehiago ezarri zizkieten. Bukatzeko XXI. mendeko lehenengo hamarkadan sortu diren garapen alternatibo baten aldeko planteamendu berriak adibide argi baten bidez jasoko ditugu; hau da, Bolivian 2006ko Nazio Garapen Egitasmoan. Boliviako gizarteak plan hori garatzeko aukera baldin badauka, garapen kontzeptuari norabide berriztaileak zabalduko dizkio.

Garapenaren ekonomian bi herrialde-multzo bereizi izan dira hasieratik: herrialde industrializatuak, askotan garatuak izenarekin ezagututa, eta bestetik, azpigaraturiko, edo garapen-bideko herrialdeak, industrializaturik ez zeudelako, edo gutxienez, herrialde kapitalista helduekiko ezberdintasun nabariak zituztelako. Horrelako izendapenek hierarkia bat ekartzen dute burura, eta garapen helburua industrializazio kapitalistan kokaturik dagoela ematen duenez, gero eta autore gehiago ukatzen hasi dira horrelako izendapenak. Nolanahi ere, garapenaren ekonomiaren hastapenetik, eskola estrukturalistak zentro eta periferia multzoak izendatu zituen. Beste autore batzuek Lehenengo eta Hirugarren Munduaz hitz egin dute, azken hauek herrialde independente berriek zuten indarra azaltzeko (hirugarren botere modura). Hortaz, hasiera batean Hirugarren Munduak eduki zehatza zuen eta nortasun desberdin baten adierazle ere bazen. 1950etik 1970eko hamarkada amaitu arte, antzeko arazo ekonomikoak, Mendebalde-Ekialdearen arteko gatazkatik at geratzeko gogoia eta sistema ekonomiko globala

berreskuratzeko nahia izan ziren Hirugarren Munduko herrialde gehienek bloke bezala jarduteko motibazio politiko nagusiak.

Nolanahi ere, 90eko hamarkadatik aurrera, Sobietar Batasuneko blokea erori ondoren, kontzeptu horren edukia erabat aldatu da. Horregatik, guk hasieran Hirugarren Mundua erabiliko dugu gehienbat eta ondoren Iparraldea eta Hegoaldea, munduan dauden aberastasunaren eta txirotasunaren arteko aldeak eta desorekak adierazteko oinarri geografikoa erabiltzen duena.

Azkenik aipatu nahi genuke, kapitulu hau egitean bereziki Alfonso Dubois ekonomialariari eta lankide maitagarriari eskertu nahi diogula bere ezinbesteko laguntza. Esan beharrik ez dago, hutsuneak autoreenak direla.

7.1. GARAPENAREN INGURUKO KEZKA: SORRERA ETA BILAKAERA

Garapenaren ekonomiaren sorrera 1930eko eta 1940ko hamarkadetan kokatu ohi da, 1929ko krisi larriaren eta II. Mundu Gerraren garaien artean. Izan ere, garai horretan koloniak izandako herrialde asko independentzia politikoa lortzen hasi ziren, eta beren agintariak egoera sozioekonomikoari buruzko ardura hartzen hasi ziren. Horren isla, 1945eko Nazio Batuen Erakundeko Gutunean topatzen dugu. Bertan, munduko herrialde gehienek «bizi-maila garaiagoa, enplegu betea eta aurrerapen ekonomiko eta sozialerako baldintzak» ezartzeko konpromisoa itundu zuten. Hortaz, garapena, mundu-mailako giza ongizatea hobetzeko helburu gisa hitzartu zuten.

Eremu geografikoari begira, garapen eta azpigarapenaren inguruko kezkek Latinoamerikan sortu ziren 1929ko urtean eztanda egin zuen beheraldi ekonomikoaren ondorioz. Latinoamerikako herrialdeek XIX. mendetik aurrera independentzia lortua bazuten ere, beren egitura ekonomikoa ez zen asko aldatu mende oso batean, eta nazioarteko lanaren zatiketa klasikoan oinarritzen zen. Hau da, David Ricardok teorizatu zuen moduan, abantaila konparatibo estatikoei jarraituz Latinoamerikako herrialdeek lehengaiak eta nekazaritzako produktuak esportatzen zituzten manufakturen inportazioen truke. Horrelako nazioarteko merkataritza-harremanak bi aldeentzat onuragarriak izango zirela ematen bazuen ere, XX. mendeko lehenengo krisi ekonomikoak Hego Amerikako herrialdeak jo zituenen, egitura ekonomikoaren ahuleziaz eta dependentziaz ohartzen hasi ziren bertako ekonomialari batzuk. Eskura zituzten azterketa ekonomikorako tresnak, garai horretan nagusi zen paradigma neoklasikoan oinarritutakoak, bertan aplikagarriak ez zirela konturatzen hasi ziren.

Krisiaren ondorioz, Latinoamerikako herrialde askok pagamendu-balantzetan defiziten igoera nabarmenak pairatu zituzten. Alde batetik, esportatzen zituzten lehengaien salneurriek nabarmen beheranzko joera hartu zutelako. Adibidez, Argentinan 1933ko prezioak 1929koekin alderatuz gero askoz baxuagoak ziren oro har: gariaren prezioa % 58 jaitsi zen; artilearena % 78; kotoiarena % 66; kafearena

% 71, eta kautxuarena % 87, besteak beste. Horren bitartean, inportatzen zituzten manufakturen salneurriak ez ziren jaitsi. Hortaz, zorpetze-prozesua areagotuz joan zen eta neurri batzuk hartu ondoren, 1943rako industrializazioaren aldeko apustu argia egin zuten. Horrekin batera egoera ekonomikoaren azterketa propio baten ondorioz ikuspegi estrukturalistaren oinarria eratu zuten. Eskola horren autore ezagunen artean hurrengoak daude: Raúl Prebisch, Celso Furtado, Juan F. Noyola, Aníbal Pinto, Jorge Ahumada eta Osvaldo Sunkel, besteak beste. Autore horiek munduan zentro eta periferiaren arteko harremanen ondorioz, azpigarapena sortzen zela aldarrikatu zuten, aurrerago ikusiko dugun moduan. Planteamendu hori izan da, autore batzuen iritziz, garapenaren ekonomiaren jatorrizko teoria.

7.1.1. Kolonizazio-prozesuen bukaera

Horrelako Nazioarteko Lanaren Zatiketa klasikoaren ondorioz sorturiko egitura ekonomiko ahul eta zentroarekiko menpekoaren jatorria ulertzeko ezinbestekoa da kolonizazioaren historia kontuan hartzea, Hegoaldeko herrialde gehienegitua ekonomiko eta sozialak iraganeko kolonialismoaren herentzia baitira. Zenbait eskualdetan, iragan hori XIX. mendea baino lehenagoko kolonialismoekin erlazio naturik dagoenez (Latinoamerika, Afrika eta Asiako zenbait eremutan bereziki), kolonialismoa aspaldiko kontua dela ematen du eta dagoeneko gainditurik dagoen zerbait dela. Aitzitik, kolonialismo berriak, Afrika osoa eta Asiako zati handi bat ukitu zituenak, XIX. mendearen bukaeran eta XX. mendearen erdira arte indarrean egon dira. Hori dela-eta, Hegoaldeko herrialdeen egoera ulertzeko bertan kolonialismoak izandako eraginari buruzko gogoeta egitea funtsezkoa izango da. Horrekin batera, deskolonizazio-prozesuen ezaugarriak ere kontuan hartzea merezi du, kasu gehienetan, deskolonizazioa, prozesu traumatikoa izan baitzen, bai independentzia lortzeko bidean baita independentzia lortu osteko garaietan ere.

Nahiko urte gutxitan, 1960ko hamarkadaren bukaerarako, Hegoaldeko herrialde gehienak formalki independenteak ziren, zenbait lurraldetan kolonizatzaile eta kolonizatuen arteko gatazka luzeak gertatu ondoren. Dakigunez, Amerika izan zen deskolonizatzen lehen kontinentea, eta gero Asia. Ondoren, Ekialde Hurbila eta Iparraldeko Afrika izan ziren, eta azkenik, Saharaz hegoaldeko Afrika. Adibidez, Argeliak Frantziatik 1962an lortu zuen independentzia; Mendebaldeko Sahara Espainiatik edo Mozambike eta Angola Portugaldik 1975ean. Orduetik, oso hamarkada gutxi igaro dira eta metropoli ohien jarreraren eragina oso indartsua izan da lurralde horietan.

Subiranotasun politikoak ez zuen, oro har, independentzia ekonomikoa berehala ekarri. Horrek zalantzak sortu zituen ea independentzia *formalitate* hutsa ez ote zen sarritan. Izan ere, esperientzia koloniala zela-eta (Latinoamerikan barne), herrialde horiek nazioarteko ordena ekonomikoarekin zituzten loturak ez ziren erabat aldatu independentzia lortu ondoren, bizirik iraun baitzuten.

Gaur egungo egoera ulertzeko, ostera, azken 50 urteotan garapen-prozesuekin erlazonaturiko aldaketa sakonak gertatu direla ezin da ukatu, herrialde horien nazio-askatasunaren aldeko mugimenduak eta independentziak sorturiko egoeraren ondorioz. Horrez gain, hasieratik esan beharra dago, herrialde eta eskualde bakoitzak bere historia propioa daukanez herrialdeen arteko aniztasuna handia dela. Hala ere, testuinguru orokor bat eskaintzea posible da, aldaketa globalak herrialde eta eskualde zehatzetan izandako eragina kontuan hartzeko.

7.1.2. II. Mundu Gerraren osteko testuingurua

Bigarren Mundu Gerraren osteko berregituraketan Bretton Woods-en sorturiko instituzioek Hirugarren Mundurako garapen-markoa ezarri zuten eta haiengan eragin iraunkorra izan zuten. Bere mugak izanda ere, bi hamarkadaz nazioarteko ekonomiaren funtzionamenduan aurrekaririk gabeko iraunkortasuna eman zuten Munduko Bankuak eta Nazioarteko Diru Funtzak. Horrez gain, Mendebalde eta Ekialdearen arteko guda hotzak eragin handia izan zuen nazioarte mailako erakundeetan eta herrialdeen arteko erlazioen eta gatazken bilakaeran. Halaber, gerra ostean eta 50eko hamarkadaren hasiera arte martxan jarritako Marshall planak Europako berreraikuntzan lortu zuen arrakasta ikusita, arazo sozioekonomiko larriak zituzten herrialdeen irtenbide gisa laguntza ekonomikoaren papera indartu zen. Gertaera hauek guztiek interes politiko zehatz batekin topo egin zuten Hegoaldeko herrialdeei laguntza ekonomikoa ematerakoan.

Garai horretan Mendebaldeko Europan eta Ipar Amerikan garapenez kezkatu-rik zeuden ekonomista gehienak independizatu berri ziren ekonomien arazoei irtenbideak topatzen saiatu ziren, eta «herrialde azpigaratuen» garapen ekonomikoa bultzatzeko, politika berri baten beharra ikusi zuten. Politika horrekin, nazioarteko egonkortasuna lortzeaz gain, autore askok komunismoaren zabalkuntza oztopatzeko asmoa zuten. Ekonomista horien artean, W.W. Rostow (1916-2003) estatubatuarra izango da ezagunena. Rostow-ek egindako adierazpen hauek oso esanguratsuak dira zentzu horretan:

Herri moduan aukera bat egin dugu. Gure nazioarteko arazoaren trataeran, zeharo baztertu dugu Ameriketako Estatu Batuek (AEB) bultzatuta, Sobietar Batasunean eta Txina komunistan eraso militarra abian jartzea. AEBren erabaki horrek ondorio esanguratsu bat dauka, hots, (Ipar) Amerikako herrialdeak bere interesak babesteko beste bide batzuk topatu behar dituela. Bakea ez da AEBk hasitako erabateko gerraren aurrean dagoen alternatiba. Moskun eta Pekinen bestelako gogo eta politikak nagusitu arte, AEBrentzat alternatiba ekimen politiko, militar eta ekonomikoaren konbinazio bat da.

7.1.3. Hirugarren Munduko kontzeptuaren sorrera eta bilakaera

Onartuta dago, Hirugarren Munduaren kontzeptua Alfred Sauvy demografo frantziarrak (1898-1990) erabili zuela lehen aldiz 1952an, kolonizazio-prozesuak amaitutakoan independentzia lortu ta gero sortzen ari ziren herrialdeen multzoa

izendatzeko. Izen horrekin, mendetan zehar, ahaztuta, zapaldua eta mespretxatua izan ondoren, azaleratzen ari zen mundu baten indarra eta kemena adierazi nahi zuen, kleroaren eta nobleziaren aurrean Frantziako Iraultzan izan zen Hirugarren Estatu gogoratuz. Mundu hori ohartuta zegoen jada bere lehengaien erreserbek zuten garrantziaz eta munduko geo-politikan zuten zeregin baliotsuaz eta gogor aldarrikatzen zuen nazioarteko harremanetan eta ekonomia-garapenean merezi zuen protagonismoa.

Gaur egun, aldiz, Hirugarren Munduaren kontzeptua ekonomia-gainbehera, gizarte-integrazioaren gabezia eta politika-ahultasuna ezaugarri dituen errealitatea deskribatzeko erabiltzen da.

Eric Hobsbawm (1917-) historialariak honela azaltzen du zergatik erabili izan den Hirugarren Mundua terminoa hain errealitate konplexua eta askotarikoa deskribatzeko:

Ez da harritzekoa Bigarren Mundu Gerraren ondoren sortu ziren kolonizazioaren osteko estatuak —ugariak, bestalde— Latinoamerikaren zatirik handienarekin batera...(..) «hirugarren mundua» izenarekin, diotenez 1952an sortutakota, adieraztea, horiek herrialde kapitalista garatuen «lehen mundutik» eta herrialde komunisten «bigarren mundutik» bereizteko. Nahiz eta Egipto eta Gabon, India eta Papua Ginea Berria mota bereko gizartetzat hartzea absurdua izan, hori nahiko egingarria zen; izan ere, guztiak gizarte pobreak ziren mundu «garatukoekin» alderatuz gero, guztiak ziren menpekoak, guztiak zituzten «garatu» nahi zuten gobernuak eta bakar batek ere ez zuen uste, Depresio Handiaren eta Bigarren Mundu Gerraren ostean, kapitalismoaren mundu-merkatuak (hots, ekonomialarien «abantaila konparatiboaren» doktrinak) edo etxeko enpresa pribatuaren ekimen askeak hori eskainiko zienik (Hobsbawm, 1995).

Hasieran, beraz, kontzeptu berri honek itxaropena sortu zuen. Garai horretan bi bloke aurkari politiko, ekonomiko eta estrategikoen arteko borroka birsortzen ari ziren eta mundu osoa inplikatu nahi zuten gatazka horretan. Denboran zehar bere esanahia aldatuz joan da eta Sobietar Batasuna desegin zenetik gero eta gutxiago erabiltzen da, nahiz eta oraindik hedaturik egon.

7.1.4. Nazio Batuen instituzioen papera: MB, NDF, CEPAL, UNCTAD, NBGP...

Hasieratik, Hirugarren Munduaren kontzeptuak alde sozial, politiko eta ekonomikoak zituen. Hala ere, nazioartean Hirugarren Munduaren formalizazioa, errealitate operatibo gisa, izena agertu ondoren osatu zen, Bandung-en (Java uharte indonesiarreko hirian) 1955ean ospatu zen Konferentzia Afroasiarrean, hain zuzen. Bertan Afrikako eta Asiako 29 estatuburuk garapen-politikak eztabaidatu zituzten eta erabaki garrantzitsuenak kolonialismo, arrazagatiko diskriminazio, eta beste herrialdeen barne-arazoetan sartzearen kontra azaldu ziren. Mendebalde-Ekialdearen arteko lehiatik at, nazioarteko politikek garapen-bideko herrialdeen beharrei erantzun ziezaieten aldarrikatu zuten.

Herrialde horiek antolatzen hasi zirenetik, Ipar-Hegoaren arazoak Nazio Batuen Erakundearen (NBE) zein bere agentzietan garrantzia hartzen hasi ziren. Horren adibidea, 1960ko NBERen Batzar Orokorrak Autodeterminazio Adierazpenaren onarpena da, herrialde kolonizatu guztientzako nazio-autodeterminazioaren eskubide legitimoa ezartzen zuen adierazpena, hain zuten.

1955eko Konferentziaren ondorioz, Hegoaldearen kontzientzia berpizteko, lehenengo urratsa Lerrokatu Gabeen Mugimenduaren sorrera bultzatzea izan zen, eta 1961ean lortu zuten. Mugimendu hori independentzia lortu berriko herrialdeen adierazpen politiko bihurtu zen, eta estatu berrientzat erakargarria izan zen bi bloke nagusietatik bereizteko tresna bat zelako. Hortaz, indar politiko berria eratu nahi izan zuten eta mendekotasun modu berrien aurkako borrokan nazio-estatu berrien arteko elkartasuna bultzatzea izan zuten helburu.

Lehenengo urteetan Lerrokatu Gabeen Mugimenduak Hirugarren Munduaren interesen aldeko nazioarteko koalizio bezala egin zuen lan, Mendebalde-Ekialdearen arteko gatazka nagusi zen sistema batean. Haien helburua nazioarteko harremanen sistema berregokitzea izan zen, horrela independentzia lortu berria zuten herri txirotuen aldeko garapena bultzatzeko. Nahiz eta helburu nagusia ezin izan zuten lortu, Hirugarren Munduko bloke baten sorrerarako baldintza politikoak jarri zituen sistema globalean.

Lerrokatu gabeen lehen konferentzia Belgraden egin zen, 1961eko irailean, partaideen kopurua poliki-poliki hazi zen, eta Habanan bildu zirenean 1979an, 93 herrialde ziren partaide gehi 40 begirale. Bloke horretan parte hartzen zuten herrialdeei dagokienez, hiru lokarri zituzten ezaugarritzat. Lehena politikoa, lerrokatu gabeen aldeko jarrera; bigarrena, ekonomikoa, nazioarteko ordena ekonomikoak pareko zailtasunak jartzen baitzizkien garapen ekonomikoa lortzeko, traba handi bat zena; eta hirugarrena, historikoa, gehiengoaren iragan kolonialak benetako independentzia abian jartzea galerazten zuen.

Lehenengo urteetan, arazo politikoen inguruko erabakiek izan zuten lehentasuna, eta erraza izan zen kolonialismoaren kontrako adierazpenak edota Afrika australaren askatasun-mugimenduen aldeko jarrera azaltzea eta aho batez onartzea. Baina Txina eta Sobietar Batasunaren arteko gatazkak zein Txina eta Indiaren artekoak, partaideen arteko ezadostasunak agerian utzi zituzten; eta hauek Sobietar Batasuna Afganistanen sartu zenean areagotu egin ziren.

Gero eta herrialde gehiago independentzia lortzen ari zirenez, gero eta herrialde gehiago ziren Nazio Batuen Erakundeko partaide, eta horrek lerrokatu gabeko herrialdeei aukera eskaini zien beren bozketa-boterea erabiltzeko presio gisa alde anitzeko erakundeetan, gehiengo osatzen hasi baitziren. Bozketa-boterea erabiliz, garapen-bideko herrialdeek aurrea hartu zuten eta 1964an Nazio Batuen baitan nazioarteko Merkataritza eta Garapenari buruzko Nazio Batuen Konferentzia (UNCTAD) antolatu zuten.

Hortik aurrera, UNCTAD Hirugarren Munduko herrialdeen interesen kontra-merkataritza-arauak eraldatzeko proposamenak helarazten zituen plataforma iraunkorra bihurtu zen. Horrez gain, bilkura horren bukaeran, lerrokatu gabeko herrialdeek G-77 sortu zuten. Gaur egun 130 estatuk baino gehiagok parte hartzen dute plataforma horretan, nahiz eta izena mantendu. Talde horren helburu nagusia Hirugarren Munduko estatu gehienak Nazio Batuen Erakundean zein haren agentzia elkartuetan bozketa-bloke bezala aurkeztea izan da. Lerrokatu gabeko herrialdeak Hirugarren Munduaren nortasun kolektiboa sortzen aritu ziren eta, bereziki G-77-ren bidez, nazioarteko eszenatokian indar politiko garrantzitsua bihurtu ziren.

UNCTADen lehenengo lorpen politikoa 1964an GATTen arauai egindako berrikusketa izan zen. Hor lehen aldiz garapen-bideko herrialdeen estatus eta behar bereziak nazioarteko merkataritza-sisteman onartu ziren. Bigarren lorpena UNCTAD bera egituratzea izan zen. Horrekin, lehenengo aldiz baita ere, Iparraldeak eta Hegoaldeak nazioarteko erreforma ekonomikoak negoziatzeko aukera izan zuten. Dena den, indar-korrelazioaren ondorioz, Konferentzia hitza mantendu behar izan zuten Mendebaldeko herrialde industrializatuek erakunde iraunkor baten sorrera arbuiatu zutelako. Hala ere, bere lanari esker, elkarriketarako hizkuntza berria sortzen hasi zen nazioarteko erakundeetan, ez baitzegoen horrelako negoziazioen aurrekaririk. Hegoaldea aurrea hartzen ari zela ematen zuen, nahiz eta Iparraldeak ezarritako oztopo eta erresistentziak makalak ez izan.

Iparraldearen erresistentzia izanda ere, UNCTADk zenbait proposamen indarrean jartzea lortu zuen, eta horretan oinarritu zen G-77 Iparraldearekin negoziazioak hasteko Merkataritza Lehentasun Sistema bat ezartzeko. Sistema horrek Hirugarren Munduko esportazioei inportazio-mugak eta arantzelak mugatu behar zizkion. Negoziazioak arrakastatsuak izan ziren eta 1970ean amaitu ziren *Lehentasun Orokortuen Sistema* ezarriz (hala ere, ez zen indarrean sartu 1976ra arte). Erreforma horiek Ipar-Hegoaren arteko harremanen berregituraketa erradikalago eta osatuagoaren hasiera besterik ez ziren izan.

70eko hamarkadaren erdialdean, Hegoaldeko herrialdeetako politikoei nazioarteko ingurunea aldatzeko gero eta aukera gehiago ikusten zituzten aurreko bi hamarkadetan Hegoaldeko herrialde batzuk aurrekaririk gabeko hazkunde ekonomikoaren lekuko izan baitziren. Lurralde Petrolio-esportatzaileen Elkartearen (LPEE=OPEP) bilakaera arrakastatsua beste herrialdeentzat eredu bihurtu zen eta aukera berriak bilatzeko pizgarria izan zen.

Beste aldetik, herrialde industrializatuek ez zekiten oso ondo nola defendatu nazioarteko ekonomia-harremanak. 1971tik aurrera Bretton Woods-en sistema apurtuta zegoen; petrolioaren prezioaren igoerak ahulezia berri bat agerian utzi zuen eta atzerapen orokor eta sakona areagotu zuen. Horrez gain, ingurumenaren eta baliabideen inguruko kezka berriak sortzen eta plazaratzen ari ziren. Garaiak heldua ematen zuen Hegoaldeko herrialdeek independentzia politikoa eta hazkunde

ekonomiko propioa garatzeko, nazioarteko ekonomiaren funtzionamendu-arauak erreformatuz. Herrialde industrializatuak harriturik eta defentsiban zeuden; ematen zuen aldaketak moteldu besterik ezin zutela egin, kontrola galtuta baitzeukaten (Helleiner, 1990).

Testuinguru horretan, 1974an, LPEEren boterea erabiliz, G-77 eta lerrokatu gabeek lortu zuten NBEaren seigarren ezohiko batzarrak *Nazioarteko Ordena Ekonomiko Berriaren (NOEB) Adierazpena* onar zezan. Adierazpen horrek ekintzetarako egitasmoarekin zein *Estatuen Eskubide eta Betebehar Ekonomikoen Gutunarekin* batera aldaketa erradikalentzako oinarria ezarri zuen. NOEBk Iparraldearen eta Hegoaldearen arteko harreman ekonomikoak zehazteko erabiltzen ziren printzipio librekanbistak eta merkatuaren nagusitasuna baztertuz eta berdintasunean eta zuzentasunean oinarrituriko nazioarteko erregimen berria indarrean jarri nahi izan zuten. Lehengaien inguruko itunen bidez, lehentasunezko merkataritzari buruzko itunak, multinazionalen gaineko kontrola eta finantza-instituzio nagusien demokratizazioa oinarritzat hartuz, NOEBk Hirugarren Munduko aurrerapenerako egiturazko oztopoak gainditzeko aukera gehiago ematen zituen. NOEBren eskakizunekin batera Informazioaren Nazioarteko Ordena Berria aldarrikatu zuten.

Zenbait lekutan 70eko erdialdean hazkundea gertatu zenez (zorpetze azkar baten ondorioz), baikortasun berri bat zabaldu zen Hirugarren Munduko zenbait herrialdetan, eta nazioarteko ekonomia gobernatzeko ikuspegi berriak ezartzeko aukerak egon bazeudela zirudien.

Nolanahi ere, baikortasuna laster ezerezean gelditu zen, ezarritako helburuek porrot egin baitzuten 80ko hamarkadaren hasieran, Washingtonen kontrako jarra azaldu zuenean eta Moskuk nahiko makal lagundu zuelako. Horrez gain, 70eko krisiari aurre egiteko AEBk ezarritako moneta-politika murriztaileak interes-tasak igoarazi zituen eta, harrezkero, dolarretan zorpeturik zeuden herrialdeek maileguak itzultzeko gero eta zailtasun handiagoak izan zituzten. Epe labur batean kanpozorraren arazoak eztanda egin zuen. Mexikok hasiera eman zion 81ean kanpozorraren ordainketa-etenaldiari eta, jarraian, domino-piezak moduan, garapenbideko herrialde askok bide bera jarraitzeko beharturik ikusi zuten beren burua. Horren guztiaren ondorioz, beren helburu orokorrek porrot egin zuten eta horrekin batera «Hirugarren Munduko» leloaren bukaeraren hasiera izan zen. Horrez gain, Hirugarren Munduaren barruko kohesio hauskorra zela medio, 80ko hamarkadaren hasieran barne-kontraesanak areagotu egin ziren.

Hirugarren Munduaren zatiketa, Mendebaldeko estatu askotan, AEBn eta Erresuma Batuan, bereziki, monetarismoaren garaipena, nazioarteko berregituraketa industrial eta nazioarteko ekonomia bideratzeko merkatuaren lehentasunaren defentsa areagotzen hasi zenean gertatu zen. Horrek Hirugarren Munduaren kontrako jarrerak zabaldu zituen eta AEBk alde anitzeko erakundeetatik alde egin

zutenean, argi geratu zen ez zela nahikorik botoen zenbatekoa, baizik eta botere militarra eta ekonomikoa.

Hirugarren Munduaren amaiera talde bezala nazioarteko ordena ekonomiko zaharraren aldaketen testuinguruan soilik da ulergarria, eta hori 90eko hasieran gertatu zen Gerra Hotza bukatu zenean. Garai horretan Gerra Hotzaren bukaeraz gain, Hirugarren Munduaren bukaeraz eta Historiaren bukaeraz ere mintzatzen da. Horrek mundu-mailako politika krisi-garaian zegoela adierazten du, hots, aldaketa sakon baten atarian.

Garai horretan, munduko nazio-ekonomien elkarrekiko mendekotasunaren hazkundera guztiz agerian egonda ere, Iparraldean zabaldua zegoen ikuspegi baten arabera bertako ekonomiaren funtzionamenduak eta emaitzek ez zeukaten Hirugarren Mundukoekin zerikusirik. Ingurumenaren gaian bakarrik alderantzizkoa gertatu zen, kasu horretan Iparraldeak onartzen baitzuen Hegoaldea behar zuela arazoa konpontzeko.

1990etik aurrera, aldiz, Nazio Batuen Garapen Programa (NBGP-PNUD) giza garapenaren teoriaren aldeko apustua egiten hasten da, eta urte horretatik aurrera GIza Garapenari buruzko Txostena argitaratzen du. NBGP giza garapenaren asmatzailea izan ez bada ere, erakunde horrek aurkezten dituen urteroko txostenak ezinbesteko erreferente bihurtu dira garapenaren inguruko eztabaidan.

Bere ekarpen garrantzitsuena Munduko Bankuari eta Nazioarteko Diru Funtzari alternatiba bat aurkeztea izan da, eta horrela Bretton Woods-eko erakundearen garapenari buruzko estrategien definizioak bere monopolioa galdu du. Giza Garapenaren paradigma NBGPk bere ideiak onartu zituenean hasi zen finkatzen. Prozesu horretan oso garrantzitsua izan ziren Mahbub ul Haq (1934-1998), garai horretan Nazio Batuen Garapen Programaren burua eta Amartya Sen (1933,-), giza garapenaren oinarritzko proposamena egin duen autorea.

7.2. GARAPENARI ETA AZPIGARAPENARI BURUZKO AZALPEN TEORIKOAK

7.2.1. Paradigma estrukturalistatik mendekotasun-eskolara

Eskola estrukturalistaren sortzailea Raul Prebisch (1901-1985) ekonomista argentinarra izan zen. Prebisch-ek hezkuntza neoklasikoa izan zuen. 20ko hamarkadatik aurrera, ekonomia eta estatistika arloko lanpostuetan jardun zuen eta 1935etik aurrera Argentinako Banku Zentralaren zuzendaria izendatu zuten. Bere agindupean, Banku Zentralean industrializazioa defendatzera pasatuko da, ordura arte lanaren nazioarteko zatiketa klasikoa onartzen bazuen ere. Industrializazioa posible izateko, lehen urratsa, inportatzen zituzten ondasunen izaeraren aldaketan

zetzan: kontsumorako ondasunak izan beharrean, kapital-ondasunak bultzatu behar zituztela aldarrikatu zuen.

40ko hamarkada osoan Prebischek Argentinako zein Latinoamerikako industrializazioa defendatu zuen; eta 1948an, publikoki abantaila konparatiboen teoria estatikoa kritikatu zuen. Bere ikerketen ondorioz, lehengaiak esportatzen zituzten herrialdeek, XX. mendean, manufakturen esportatzaile garrantzitsuekin parekide-tzeko ahalmena ez zutela izango aldarrikatu zuen. Egoera horren arrazoiaren artean, herrialde industrializatuek aurrerapen teknologikoen abantailak beren onurako erabiltzen zituztela argudiatu zuen; hau da, produktibitatearen zein soldata errealean maila altuagoa zuten herrialdeek diru-sarreraren metaketa lortzen zutela aztertu zuen. Horrez gain, nazioarteko merkataritzan lidergoa zuen estatuak, hau da, Ameriketako Estatu Batuek, XIX. mendeko liderrak (Britainia Handiak) baino inportazio-koefiziente baxuagoa zuen.

Hausnarketa hauek sakontzeko, 1948an NBEko egituraren barruan sortu zen Latinoamerikarako Batzorde Ekonomikoa (CEPAL delakoa). Prebisch erakunde horren lehenengo zuzendaria izan zen eta bere inguruan ekonomista talde bat osatu zuen (Celso Furtado brasildarra barne). Batzorde horren hasierako lana Prebischek izandako ideiak praktikan ipintzeko bitarteko bat izan zela esan daiteke. Talde horren ustez, epe luzera, esportatzen ziren lehengaiak bide txarretik abiatuko zirelakoan, aplikatzen zen merkataritza-teoria baztertu eta beste teoria berri bat martxan jarri nahi izan zuten; teoria estrukturalista izenarekin ezagutu zena.

Estrukturalismoak, herrialde azpigaratuek duten izaera ekonomiko ahula eta heterogeneoa eta lurralde garatuekin duten etengabeko borroka azpimarratzen zuen. Nazioarteko Lanaren Zatiketa klasikoaren ondorioz, AEBk eta Europak mundu-mailaren **zentroa** osatzen zuten eta Latinoamerikak zein Hirugarren Munduko gainerako herrialdeek, ordea, **periferia**. Beren azterketa historikoan azpimarratzen zuten heredaturiko ekoizpen-egiturek Latinoamerikako ekonomien dinamika baldintzatzen zutela, eta zentroko herrialdeen portaeretatik urruntzen zituztela.

Hortaz, atzerriko lehiak zein barne-merkatuaren tamaina txikiak eragozten zuten barne-garapena. Ekonomia sendoago bat lortzeko sektore industrialaren bitartez nazio-barnean zegoen egitura birmoldatu nahi izan zuten. Helburu hori gauzatzeko kanpo-lehia kontrolatu eta merkatuaren tamaina txikia handitzeko neurri zehatzak indarrean jarri behar izan zituzten. Lehenengo urratsa, lehengaien eta nekazaritza-produkzioaren esportazio-baldintzak hobetzeko eskaera handitzea izan zen, eta bigarrena, manufakturak esportatzeko aukerak hobetzeko ahaleginetan zentratu ziren. Bilakaera horretan Estatuaren papera funtsezkoa izango zen eskola honen arabera.

1950eko eta 1960ko hamarkadetan ikuspegi honek Latinoamerikatik kanpoko ekonomista asko erakarri zituen, eta paradigma hau egituratzen lagundu zuten Hans Singer, Dudley Seers zein Myrdal-ek, besteak beste.

Eskola estrukturalistaren arabera, garapena ez da soilik kapital-metaketaren ondorioa, baizik eta aurrerapen teknikoarena, eta hori klase-egitura, antolakuntza politiko eta sistema instituzionalaren arabera zehazten da. Celso Furtado, CEPALeko ekonomialari estrukturalista esanguratsuak bere *Desarrollo y subdesarrollo* liburuan aurreko ideiak jorratzen ditu modu zabal batean eta azpigarapena prozesu historiko autonomo bezala definitzen du, eta ez garapena lortzeko fase huts moduan. Garapenaren ikerketa, beraz, hiru teorien gurutzean kokatzen da autore hauen arabera: metaketaren, gizarte-estratifikazioaren, eta boterearenean.

Aldi berean, Hegoaldeko herrialdeen mendekotasunaren arrazoiak azaltzeko ordezkotaria erradikala agertu zen Latinoamerikan, **mendekotasun-eskola** izen-daturia. Bere oinarrian, herrialde horien bilakaera kolonialismoak utzitako herentzia bezala aztertzen zuen, eta eskola honen iritziz azpigarapena ez zen produktibitatea edo ekoizkortasun ezaren edo pobrezia-ondorio bat, baizik eta menpeko garapen baten ondorio historikoa, non distorsioak eta blokeoak nagusi ziren.

Mendekotasunak bi dimentsio desberdin zituen: politikoa eta ekonomikoa. Alde politikoan, munduko periferia-estatusaren ondorio ezkorrak gainditzeko autonomia eta «zentro»ko herrialdeekiko loturak apurtzea eskatzen zuen. Ikuspegi honek harreman estua izan zuen mugimendu nazionalista eta kolonien kontrako borrokan ondorioz sortutako kohesio politikoarekin. Horrekin batera, garapeneredu sozialista hautatu zuten herrialdeek emandako adibideekin lotura handia izan zuen: Kuba, Txina, Vietnam, Mozambike, eta abar. Kapitalismoa sustraiturik zegoen zenbait herrialdetan ere langileen mugimendu iraultzaileak, bai hirietan bai landetan, agertu ziren 1960ko hamarkadan.

Mendekotasun-eskolaren ondorioek nazionalismoaren gorakadarekin ere harremanak izan zituzten. Herrialde garatu eta garapen-bidean zeudenen arteko harreman ekonomikoak ez ziren soilik desberdinak, baizik eta botere ekonomikoak zuen eraginagatik denboran zehar desberdintasunak zabaltzen edo handitzen zirela argudiatzen zen.

Beraz, azpigarapena kapitalismoaren sorrera eta hedapenaren ondorio gisa ulertu behar zen. Nahiz eta korrante ezberdinak egon mendekotasunaren teoriaren barruan, adierazgarria iruditzen zaigu André Gunder Frank-ek emandako azalpena gai honen inguruan: «Azpigarapena garatzen duena sistema kapitalista da». Autore neomarxista hauen analisiaren arabera, azpigarapenaren eragilea metropoliekiko satelite izatea zenez, zenbat eta harreman gutxiago egon bien artean, orduan eta errazagoa izango litzateke herrialde txiroentzat garapenerako bidea egitea. Harreman-haustura bat behar zen eta hori iraultza sozialistaren bitartez egin behar zela uste zuten neomarxistek.

Denbora aurrera joan ahala, periferia barruan zegoen aniztasuna gero eta nabariagoa zen eta, adibidez, Asiako hego-ekialdeko zenbait herrialde, «Asiako dra-

goiak» ezizenarekin ezagunak direnak, industrializatzen hasi zirenean, zalantzak eta eztabaidak piztu ziren aurreko ikuspegiaren estutasunen inguruan. Bestalde, gero eta arazo gehiago pairatzen zituzten beste herrialde askoren egoerak ez zuten oso baikor izateko aukera handirik ematen.

7.2.2. *Modernizazio-teoriak eta kapitalismoaren ibilbidea*

Ameriketako Estatu Batuetan eta Mendebaldeko European autore batzuek²¹ azpigarapenaren inguruan interesa erakutsi zuten 40ko hamarkadatik aurrera. Gehienak «modernizazioa» ren aldeko apustua egin zuten, eta azpigarapena herrialdeen barruko baldintza eta egoeragatik sortzen zela argudiatu zuten. Horren ondorioz, beren eztabaidaren abiapuntua, garapena lortu nahi zuten herrialdeen epe luzeko barruko arazo estrategikoen azterketa izan zen. Ezbaika horri Paul Rosenstein-Rodan-ek eman zion hasiera, 1943an egindako ekarpenarekin. Autore hori arazo praktikoetan teorikoetan baino askoz interesatuago zegoen. Europako hego- eta hego-ekialdeko gerra osteko egoera aztertu ondoren, garapenerako estrategia bat proposatu zuen. Bere ardatz nagusiak industrializazioa zuen helburu, eta horretarako eskala-ekonomiak erabili behar zirela defendatu zuen. Horrez gain, merkaturuen hutsuneak gainditzeko estatuaren parte-hartzea aldarrikatu zuen. Bere ustez, gobernuen plangintzak bultzada handia eman behar zion prozesuari, jarduera ekonomiko ezberdinetan inbertsioak sustatuz (pizgarrien bidez). Estrategia horri *big push* izena eman zitzaion. Horren bidez, nazio-errentaren hazkundera bultzatuko zuten eta barne-merkatuaren tamaina handitu.

Laster, garapenari buruzko literaturak oinarrizko ikuspuntu teoriko bat eratu nahi izan zuen, garapen ekonomikorako estrategia zehatz bat zehaztu nahian. Helburu horrekin, oinarri teorikoen bila abiatu zirenean teoria klasiko, neoklasiko eta keynesiarrean zentratu ziren. Abiapuntu ezberdinetatik abiatuta ere, ekonomista hauen ezaugarrietariko bat paradigma neoklasikoaren ukapena izan zen eta, oro har, garapen ekonomikoa suspertzeko sektore publikoaren parte-hartzea beharrezkoa zela defendatu zuten, salbuespenak salbu.

Modernizazio-teoria aldarrikatzen zuten autoreen iritziz, garapen ekonomikoak per capita errenta nazionalaren hazkunderarekin lotura zuzena zuen. Ondoren, denbora pasatu ahala, garapen horren mozkin batzuk populazio guztira zabalduko zirela uste zuten. Aho batez onartzen zuten industrializazioa epe luzean onuragarria izango zela herrialde hauentzat; hazkunde ekonomikoa lortzeko zeuden trabak, ordea, gehienbat barnekoak ziren, ez kanpokoak, traba horiek erakunde lokaletan

21. Autore ezagunenak hurrengoak dira: Paul Rosenstein-Rodan (Polonia, 1902-1985), Ragnar Nurkse (Estonia, 1907-1959), Arthur Lewis (Antillak, 1915-1990), W.W. Rostow (AEB, 1916-2003), Hla Myint (Birmania, 1920-), Gunnar Myrdal (Suedia, 1898-1987), Harvey Leibenstein (Ukrania, EEBB, 1922-1994), Albert O. Hirschman (Alemania, 1915-) eta Peter T. Bauer (Hungaria, 1915-2002), besteak beste.

eta gizarte-jarreretan kokaturik baitzeuden. Eta gehienen iritziz, traba nagusia nazio-errentaren aurrezki-tasa txikia zen, herrialde txirotuen ezaugarri bat zena.

Modernizazioaren ikuspegiaren ardatz nagusiak laburbiltzeko, teoria honen autore ezagunenen artean bi aukeratu ditugu: Walt Whitman Rostow estatubatuarra eta Arthur Lewis Antilletan jaioa baina Ingalaterran hezia.

W.W.Rostow-ek 1960an “*The Stages of Economic growth, a non Communist Manifesto*” argitaratu zuen eta bertan industrializazioaren funtsezko papera azpimarratu zuen. Idazlan hori argitaratu baino lehen, bere ideiak *Process of Economic growth* (1952) liburuan azaldu zituen. Liburu horretan nabarmena zen ekonomista klasikoen eta Schumpeter-en eragina. Rostow-ren ustez, garapena prozesu historiko lineala da, eta hainbat etapatan banatzen da. Herrialde guztiek, garai ezberdinetan bada ere, garapenaren ibilbide antzekoa egin behar dute, eta prozesu honek antza handia du leku guztietan. Horrela, etapa hauen bidez, garapen-bideko herrialdeek herrialde garatuen bideari jarrai diezaioke.

Rostow-ek eragin nabarmena izan zuen garapen-politiketan, bai laguntza-programen formulazioan bai garapenerako estrategien kontzepzioan ere. Haren ustez, garapen-bidean zeuden herrialdeek maila handiko atzeritar laguntza eta atzerriko kapitalen sarrera onartuz gero, epe labur batean, kanpo-laguntza beharrik gabeko etapa batera heltzea lortuko zuten.

Industria bultzatzeaz gain, Rostow-ek garrantzia ematen zion hazkunde ekonomikoaren eta gizarte-garapenaren arteko erlazioari, baita kapital-inbertsioen eta hazkunde ekonomikoaren arteko erlazioari ere.

Rostow-en teoria

Hazkunde-abialdia (take-off)

Rostow-en ustez, hazkunde jarraitua lortzeko estrategiak nazio-errentan aurrezki eta inbertsio-kuotak modu esanguratsu batean handitzea eskatzen zuen, eta hori lortzeko enpresari ekintzaile klase berri baten beharra azpimarratzen zuen. Prozesu horretan Rostow-ek bost hazkunde-fase edo garai bereizten zituen gizarte tradizional batetik masen kontsumo-garaira heldu arte. Etapa bakoitzaren ezaugarri nagusiak hurrengoak dira:

1) Abiapuntua **gizarte tradizionala** da. Bertan jarduera nagusia produktibitate baxuko nekazaritza da, produkzio metodo konstanteak erabiltzen dituzte eta produkzioaren xede nagusia autokontsumoa da. Soberakinak badaude, merkatuan saltzen dira. Mugimendu soziala eskasa da.

Batzuetan, gizartetik kanpo, beste batzuetan gizarte barneko dinamikaren ondorioz, aurrerapen ekonomikoa posible dela zabaltzen hasten da. Zenbait kasutan elite barruan, eta beste batzuetan gutxietsita dagoen talde batean. Sarritan, aurrerapen hori bilatzen

duten arrazoi ekonomikoekin batera badaude arrazoi sozialak (boterea eta ospea lortzea, anbizio politikoa, eta abar).

2) **Hazkunde-abialdirako aurrebaldintzen ezarpena.** Gero eta merkatari ekintzaile gehiago sortzen dira, mozkin bila. Merkatuak zabaltzen dira. Oinarrizko kapitala gehienbat komunikabide eta garraio bideetan inbertitzen da. Jarduera horiek gauzatzeko finantza-instituzioak sortzen dira. Manufaktura-enpresa berriak agertzen dira inportazioak ordeztuko. Fase honetan, inbertsio produktiboaren tasak errenta nazionalaren % 5 baino gehiago ordezkatu dezake.

3) **Hazkunde-Abialdia:** Fase honetan inbertsio-tasaren igoerak per capita barne-produktua igoarazten du, produkzio-tekniketan zein finantza-fluxuetan aldaketak sorraraziz. Horrek guztiak, inbertsio-eskala berri bat ekarriko du eta per capita barne-produktuaren igoera orokorra bultzatuko du. Hazkunde-abialdirako baldintza moduan, beharrezkoa da, baina ez nahikoa, inbertsio netoa errenta nazionalaren % 5etik % 10era igotzea.

4) **Heldutasunerako bidea.** Hazkunde-abialdiak eskatzen du gizartea prest egotea enpresa produktiboen aukera berriei erantzuteko. Horrek,aldi berean, aldaketa sozial, politikoa zein instituzionalak eskatzen ditu inbertsio produktiboen hazkundera eusteko. Rostow-en ustez, abialdi batzuk ezerezean geratzen dira gizarteak hazkunderako aurrebaldintzak bete ez dituelako. Hala ere, haren iritziz, historia modernoa progresio lineal bat da.

5) **Masen kontsumo-garaia.** Mundu kapitalistan aurkitzen gara. Aldaketak, balio sozial zein instituzio ekonomikoetan gorpuzten hasiko dira. Behin inbertsio egokiak garatuz gero, garapen ekonomikorako bidea zabaldua geratuko da.

Rostow-ek etapen teoria aurkeztu zuen eta haren baliagarritasuna defendatu zuen herrialde guztietarako. Haren ustez, garaturiko zein garapen-bidean zeuden herrialdeetan hazkunde-abialdiaren barneko mekanismoek kapital-eraketan sorrazten zituzten arazoak berdinak ziren, bai arlo politikoan bai sozialean. Horregatik, eragina izan arren, Rostow-en teoriak aurkari asko topatu zituen bidean.

Hirschman-ek, adibidez, etapen teoria «monoekonomien» barnean sartu zuen, teoria neoklasikoa eta teoria marxista bezala. Monoekonomien ezaugarri garrantzitsuena unibertsaltasuna aldarrikatzea da. Hirschman-en iritziz, aldiz, gaur egungo eta antzinako garapen-prozesuen artean badaude ezberdintasun nabarmenak. Horien artean, hurrengoak azpimarratzekoak dira. Lehendabizi, herrialde atzeratuak hazkundera indartu nahi dute gaur egun aberatsak direnek egin zutena baino maila baxuago batetik abiatuta. Horrez gain, herrialde atzeratueta ez da nekazaritza-sektorearen iraultzarik izan industrializazioaren oinarrian. Nekazaritza-hazkunde hori ez izateak garapenerako zailtasunak areagotuko ditu. Eta azkenik, herrialde txiroetan, ezberdintasun politiko zein soziokulturek garapena oztopatzen dute. Herrialde txiro asko garapenaren aurka daude, harreman sozialen estruktura hierarkikoa dela-eta, besteak beste.

Beste autore esanguratsu bat **Arthur Lewis** izan zen. 1954an idatziriko *Economic Development with Unlimited Supplies of Labor* artikulua oso ezaguna egin zen ekonomia-adar honetan. Lewis-ek, Rostow-ek eta beste autore batzuek bezala, garapen ekonomikoaren giltzarria kapital-metaketa azkar batean oinarritzen zela defendatzen zuen. Zentzu horretan, garapen ekonomikoaren arazo nagusia hurrengo zela uste zuen: zer-nolako prozesuari jarraitu behar zion komunitate batek bere nazio-errentaren % 4 edo % 5 aurreztu eta inbertitzetik, borondatezko aurrezkiak % 12 edota % 15era igo zitzaizkien. Prozesu horretan, autore gehienek industriaren garrantzia azpimarratu zuten. Lewis-ek, aldiz, sektoreen arteko harremanak aztertu eta lehenetsi zituen.

Lewis-en azterketa eredu ekonomiko klasikoan kokatzen da. Bertan, bi sektore bereizten ditu: sektore kapitalista, alde batetik, eta sektore tradizionala, bestetik. Sektore kapitalistan soldatapeko langileak aritzen dira eta, produktuen salmentarekin etekinak lortzen dituzte. Sektore tradizionalan, berriz, banakako enpresak daude, egin beharreko lana familia barruan banatzen da, eta lanaren produktibitate marjinala ia hutsa da. Sektore horretan sortzen diren harremanak ez dira kapitalistak, beraz, langileek ekoizten duten produkzio guztia kontsumitzen dute. Hortaz, kide bakoitzaren diru-sarrerak lanaren batez besteko produktuaren parekideak dira.

Sektore kapitalistan ordainduko diren soldatak sektore tradizionalan langileek jasotzen dutenaren arabera zehaztuko dira. Sektore kapitalistaren hazkundea sektore tradizionalan diharduen eskulana xurgatuz lortzen da. Beraz, bi sektoreen soldatak antzekoak izango diren arren, sektore kapitalistan apur bat altuagoak izan beharko dira, sektore tradizionalaren eskulana xurgatu ahal izateko eta migrazio-kostuak estaltzeko.

Lewis-ek bere teoria zenbait hipotesitan oinarritu zuen, eta deskribaturiko garapenaren prozesua horrelakoa zen:

- Sektore kapitalistan ezarritako soldata-mailan sektore tradizionalaren eskulanaren eskaintza guztiz elastikoa (mugagabea) zen, lanaren produktibitate marjinalaren maila baxua (ezkutuko langabezia) zela-eta.
- Sektore kapitalistan soldatak konstante mantentzen ziren, eskulanaren migrazioari esker (lanaren produktibitatea igoz). Horrela, etekinak gero eta handiagoak izango ziren (aurrezkiak eta kapital metaketa, beraz, igoko lirake), eskulan gehigarriaren beharra izango zuten, eta prozesuak horrela jarraituko luke.
- Sektore kapitalistaren etekin guztiak berriz ere inbertitu egiten ziren. Ondorioz, kapital gehigarriaren kopurua handituko zen, nazio-errentaren igoera bultzatuz.
- Eskulanaren migrazioa bukatzean, prozesu hori amaitu egingo zen. Orduan, soldatak igotzen hasiko ziren. Hori gertatzean, ikuspegi hau sektore bakarreko ikuspegi neoklasikoaren antzeko bihurtzen da.

Ekonomia dualaren ikuspegiak eztabaida nahiko sortu zuen 1950eko eta 1960ko hamarkadetako teorialarien artean. Lewis-en ikuspuntua kritikatu egin da hiru akats garrantzitsu izan dituelakoan: bere hipotesiaren arabera, sektore kapitalistak ekoitziriko guztia saldu ahal izango du eta inbertsioaren eskaria etengabekoa izango da. Hortaz, soberakinak inbertitzen dituen kapitalista multzo bat dago, hots, kapitalaren eta enpresen kudeatzaile onak daude hazkunde ekonomikoa bideratzeko. Horrez gain, nekazaritza-sektorean dagoen «ezkutuko langabezia», eta beraz, eskulanaren elastikotasuna dela medio, nekazaritzaren eskulana xurgatu ahal izango da momentu guztietan nekazaritza-produkzioa jaitsi gabe eta aldakuntza teknikorik sartu gabe. Praktikan horrelako portaerak ez direla ohikoak edo errealak azpimarratu da.

Lewis-ek argudiatu zuen berak ez zuela «ezkutuko langabezia» oinarritzat hartzen, baizik eta kanpoan (industrian) emandako soldata-maila jakin batean, eskulanaren soberakinak zeudela. Lewis-en bideari jarraitu zioten beste autore batzuek garrantzia emango diote berrikuntza teknologikoari. Horren bidez, nekazaritzaren produktibitate-maila igo zitekeelako, eta horrela industrializazio-prozesua bultzatu.

Beraz, garapenaren ekonomia sortu zenetik, 70eko hamarkada hasi arte, teoria nagusiek industrializazioaren beharra azpimarratzen zuten. Ezberdintasun nagusiak industriaren adarren arteko pisuari zegozkion edo sektore produktiboen arteko loturari. Hortaz, garapen-bideko herrialdeek industrializazio-prozesuak martxan jarri zituzten. Hasiera batean, Inportazioak Ordezteko Industrializazio (IOI) ereduarekin, bereziki Latinoamerikako estatuetan, eta ondoren Esportazioak Ordezteko Industrializazioarekin (EOI), hau Asiako hego-ekialdeko zenbait herrialdek bultzatuta. Prozesu hauen ezaugarri nagusiak hurrengo atalean jorratuko ditugu.

7.2.3. 1970eko hamarkada: krisia, ideia berriak eta aldaketarako garai aproposa

Nolanahi ere, modernizazio-teoriak Hirugarren Munduko errealtatearekin tal-ka egin zuen, bereziki, 70eko hamarkadan. Garai horretan gero eta azterketa gehiago agertu ziren, non jasotzen zen hazkunde ekonomikoak ez zuela lurralde askotan ez lanpostu nahikorik sortzen, ez errenta-banaketa zuzenago bat bultzatzen, ezta pobrezia-amaiera ekartzen ere. Hortaz, bai Lanaren Nazioarteko Erakundeak (NLE), bai UNICEFek ahotsa altzatu zuten horrelako arazoak kontuan har zitzaten nazioarteko erakundeek. Munduko Bankuak ere zenbait txostenetan jaso zuen hazkunde ekonomikoak ez zituela errentaren arteko disparekotasunak edo pobrezia murrizten. Bazirudien garapen-estrategien norabidean aldaketa sakonak sartu beharko zituztela.

Horrez gain, 1960ko hamarkadan indarrean jarritako garapenaren aldeko proiektuen emaitza eskasetik abiatuta, Ester Boserup-ek garapen-prozesu horiek emakumeengan zituzten ondorioak aztertu zituen 1970ean argitaratu zuen liburuan (*Woman's role in economic development*). Bertan, Boserup-ek sexuen arteko lan-

zatiketa, zer-nolako lanak baloratzen ziren eta zer motatako hezkuntza behar zuten emakumeek garapena suspertzeko aztertu zuen, besteak beste. Bere ondorioen arabera, garapenaren aldeko politikak ez ziren generoarekiko neutroak eta emakumeentzat kaltegarriak izan zitezkeen, hauek egindako zereginak eta lanak baloratzen ez zirelako, eta sarritan garapen-agentzietako ordezkariak emakumeak eta beraien ekarpenak baztertzeko zituztelako. Harrezkero «Emakumeak garapenean» ezbaiak gero eta oihartzun handiagoa lortu zuen, nazioen ekonomietan zer-nolako garrantzia zuten emakumeen ekarpenek, bai etxeko lanen arloan, bai soldatapeko lanen esparruan mahaigaineratu baitzuten. Eta hortik aurrera, nazioarte-mailako emakumeen mugimenduak martxan jarriko dira eta beren helburuen artean garapen-ikerketek zein proiektuek emakumeen nahiak, beharrak eta rolak garapen-prozesuetan kontuan har zituzaten defendatuko dute. Halaber, gizon eta emakumeen arteko botere-harremanen ondorioak ere sartzen joango dira azterketetan, bereziki «Genero-garapenean» garatzen doan heinean. Horrek ez du esan nahi nazioarteko erakundeek aldarrikapen hauek erraz barneratuko dituztenik baina diskurtsoa moldatzen hasi dira eta emakumeen arazo espezifikoak zein emakumeen eta gizonen arteko harreman disparekoak gero eta ikusgarriagoak dira.

70eko hamarkadan ere herrialde industrializatuek aurrera eramaten ari ziren hazkunde ekonomikorako estrategiak ingurumenerako oso kaltegarriak zirela adierazten zuen txosten esanguratsu bat argitaratu zen (Meadows-ek koordinaturiko “Hazkundearen mugak” izenburua zuena, 1972an argitaratu zen), Erromako Klubak hala eskatuta. Bertan aurrez ikusten zuten etorkizun ilunari aurre egiteko, indarrean zegoen hazkunde-ereduari alternatiba bat planteatzeko beharra azpimarratzen zuten. Txostenean «zero hazkundea»ren aldeko apustua egin zuten. Zalaparta handia sortu zuen txostenak eta hurrengo hamarkadetan zenbait nazioarteko bilkuren arreta piztu zuen. Hala ere, proposamenok ez ziren indarrean jarriko, eta hazkunde ekonomikoak lehentasuna izaten jarraitu zuen. Bereziki 1973tik aurrera, Mendebaldeko herrialdeetan krisiak izan zituen ondorioak zirela kausa, hazkunde ekonomikoaren premia berriro ere azpimarratu zuten.

Halaber, Hirugarren Munduko zenbait herrialdeetako agintariek barruko errentaren banaketa bidezkoago baten aldeko apustua egin ordez, herrialdeen arteko disparekotasunetan ikusten zuten haien arazo zioa, eta aldaketarako oztopoak bi aldeetatik sortu zirela esan dezakegu.

Joera hori 1980ko hamarkadan indartu zen, neoliberalismoa agertzearekin batera munduko botere ekonomikoek ortodoxia ekonomikoari izugarritzko garrantzia eman baitzioten. Bidaurratzagak (1998) laburtzen duen moduan, «pentsaera neoklasikoaren birformulaziotzat jo dezakegun korrante neoliberal honen proposamen nagusiak ondoko hauek lirateke: merkatuaren eraginkortasuna goraiapatzea, ekonomiaaren alorreko Estatuaren esku-hartzeak dituen ondorio kaltegarriak agerian uztea, eta nazioarteko harremanen liberalizazioa azpimarratzea, inportazioak ordeztzeko industrializazio prozesuen aurkako kritika zorrotza plazaratuz».

Pentsaera hori mundu osora zabalduz joan zen 1980ko hamarkadan eta He-goaldeko herrialde askotan eragin zuzena izan zuen, bereziki aurreko hamarkadan zorpetze-prozesuetan sartu zirenen kasuan. Kanpo-zorraren eztanda gertatu zenean bai Munduko Bankuak bai Nazioarteko Diru Funtsak maileguak berriz negoziatzen hasteko, baldintza moduan oreka makroekonomikoa, pribatizazio-planak eta ekonomien liberalizazio-politikak ezarri zizkieten (inposaturiko neurriak Washingtongo Kontsentsuaren barruan kokatuta daude). Herrialde askok neurri horiek indarrean jartzeko ahalegin guztiak egin zituzten. Nolanahi ere, plan hauen porrota 1980ko hamarkadaren bukaeran islatu zen, bai Latinoamerikan bai Afrikako zenbait herrialdetan «hamarkada galduaz» hitz egingo baitute.

Inposaketa horien guztien ondorioz, garapenaren kontrako joerak gero eta zabalagoak izango dira. Garapenkeria bultzatzen zuten proiektuen aurrean eta, bereziki, kapitalismoa mundu osora zabaldu nahi zuten nazioarteko instituzioen portaerari eta lehentasunei erantzuteko, toki ezberdinetan garapen kontzeptua bera ere zalantzan jartzen hasi zen eta Mendebaldeko asmakuntza antzu moduan aztertzen hasi. Iritzi bateratu bat ez izan arren, autore batzuen ustez (A. Escobar, S. Latouche, G. Rist, G. Séraphin, E. Sizoo eta W. Sachs, besteak beste), garapen kontzeptuak eta estrategiak Mendebaldeko modernitatearen eta industrializazioaren apustu kapitalistarekin ezinbesteko lotura dutela salatuko dute. Ildo horretatik, Latoucheren (2007) hitzetan «garapena, kontzeptu zitala da», beraz, ez da baliagarria. Autore horiek ez dute aukerarik ikusten gizartearen bilakaeraren ezaugarriak adierazteko teoria bat antola daitekeenik. Garapen-teoriak ez baitira gai bestelako kultura eta zibilizazioen balioak ulertzeko ezta gizakien ongizatea sustatzeko ere.

7.2.4. Giza garapena

Ikusi dugunez, azken hamarkadetan, hazkunde ekonomikoan zentratutako garapen-teoriei egindako kritikak gero eta zorrotzagoak izan dira. Zenbait lekutan, hazkunde ekonomikoarekin batera pobrezia eta bazterkeria zabaltzen joan dira, eta pertsona askori duintasunez bizitzeko aukerak murriztu zaizkie. Beraz, merkatuari lehentasuna emanez eta ekimen pribatua lehenetsiz, estatuak gero eta ahulagoak geratu dira eta pertsonen segurtasunik eza areagotu egin da.

1980ko hamarkadaren hasieran bertan, autore batzuk, Streeten moduan, oinarritzko beharrianen asetzaren garrantzia azpimarratzen hasi ziren, baita indarrean zegoen eredia ez zihoala ildo horretatik ohartarazi ere. Orditik, giza beharrianen inguruko eztabaida zabaltzen hasi zen eta bere izaera unibertuala aldarrikatu zuten autoreek gero eta oihartzun handiagoa lortu zuten, Doyal eta Gough, 1991n adibidez. Nolanahi ere, Amartya Sen izan da, giza garapenari buruz egin zuen hausnarketa dela medio, eragin gehien izan duen autorea azken hamarkadetan. Kritikak izan bada ere, bere proposamenak garapena birformulatzeko aukera asko zabaltzen ditu, jarraian laburbilduko dugunez.

“Giza garapena jendearen garapena da, jendearentzat eta jendearengatik”

1980ko hamarkadaren amaieran, garapenaren ekonomian aldaketa nabarmena ekarri duen paradigma berri bat agertu zen, autore aipagarriena Amartya Sen izango delarik. Paradigma horren ezaugarri nagusiak hurrengoak dira. Lehendabizi, garapenaren gakoa definitzerakoan aldarrikatzen du ez dela bakarrik per capita errentaren hazkundera sustatu behar, baizik eta pertsonen «gaitasunak» zabaltzeko prozesua, ongizaterako aukerak zabalduz. Beraz, garapena pertsonak «aukera» gehiago izatean datza, gauza gehiago egin ahal izateko, bizitza luzeagoa bizitzeko, gaixotasun gutxiago izateko, ezagupen-maila garaiagoa lortzeko, eta abar. Pertsonen gaitasunak eta aukerak harreman estua daukate bai haien artean bai gizartean dagoen askatasun-mailarekin.

Horren ondorioz, garapen-maila ezagutzeko adierazlerik garrantzitsuena giza garapena izango da, barne-produktu gordina bigarren mailan utziz. Gizakian inbertitzeak garapena ekarriko baitu. Ongizatea lortzeko, gizakiaren gaitasunak zabaltzeko behar dira. Hortaz, nazio-errentaren hazkundera lagundu dezake, baina ez da helburua izango, tresna bat baizik. Funtsezkoa, aukeren hazkundera lortzeko egiten diren inbertsio zuzenak zein zeharkakoak izango dira. Hauek giza garapenaren prozesua abian jartzen baitute. Adibidez: hezkuntza- edo osasun-zerbitzuak. Bestalde, kapital fisikoaren metaketaren aurrean, giza kapitalaren metaketari ematen dio lehentasuna, zentzu zabalean. Giza kapitala ez da soilik hezkuntza izango, baizik eta Ikerketa eta Garapena, osasun-zerbitzuak, elikadura-programak zein familia-plangintzetarako egitasmoak, besteak beste.

Ikuspuntu honen ondorio nagusia hau da: gizakian inbertitzea merkatuan inbertitzea baino produktiboagoa da. Horrek garapenarekiko ikuspegia erabat aldatzen du, funtsezkoena pertsonak direlako eta, beraz, politikak zein garapenaren tresna nagusiak gizakiei zuzendu beharko zaizkie, eta ez kontsumo-ondasunen hazkundera lortzera. Hala ere, teoria honek onartzen du kontsumo-ondasunen hazkundera lagungarria izan daitekeela gizakiaren gaitasunak handitzeko; hau da, tresna baliagarria dela, baina ez bakarra, eta ez helburu nagusia, bitartekoa baizik.

Amartya Sen ongizate-ekonomia ortodoxoarekin erabateko desadostasunetik abiatuko da, hau da, merkatua ez dela nahikoa ongizatea lortzeko. Hortaz, ongizatearekiko ikuspegi alternatiboa eskaini nahi izan du, aurreko ikuspegietatik urrunduz. Haren ustez, **ongizatea** bizi-kalitate maila duin batera ailegatzean lortzen da. Eta gizakion bizitza «ekintza eta egoeren multzo»tzat hartzen duenez, bizitzaren kalitatea ekintza eta egoera horiek baloratzean zehatz daiteke (nola bizitzen den baloratzen duena).

Horrez gain, egitura berriak bilatu behar dira birbanaketa ziurtatzeko, eta ezinbestekoa da egitura horiek sortzen diren gizarte-egituran txertaturik egotea. Horrekin batera, ongizatearen kontzeptua hainbat instituzio eta egiturek, merkatu

lehiakorrak barne, sorturiko emaitza sozialak ebaluatzeko erreferentzi gisa kokatzen dute.

Ikuspegi horren funtsezko galdera hau da: zer-nolako irizpideak erabili behar diren jakiteko gizarte-egiturek edo instituzioek pertsoneri bizimodu egokia garatzea ahalbidetzen ote dieten. Hau da, neurtu behar da noraino instituzio berriak aurrekoak baino egokiagoak diren ongizatea bideratzeko.

Ongizatearen ebaluazioa egiteko bi irizpide erabiltzen ditu: funtzionamenduak eta gaitasunak. **Funtzionamenduak** pertsona batek bizitzan zehar lortzen duenaren edo egiten duenaren multzoa da, hau da, «bizitzan egiten edo izaten lortzen dituen gauzak». Ongizatea ebaluatzeko funtzionamenduen ebaluaketa egin behar da. Funtzionamenduak izan daitezke bai aktibitateak (irakurtzea, idaztea...), bai osasun-egoerak (osasuntsua edo ongi elikatuta egotea), bai egoera mentalak (pozik egotea,...) edo funtzionamendu sozialak (gizartean integratuta egotea).

Funtzionamenduak pertsona baten bizitzaren osagaiak dira, eta horrela, bizitza elkarren artean loturik dauden funtzionamenduen multzotzat har daiteke. Ongizatea, beraz, pertsona batek lorturiko funtzionamenduen arabera eraikiko da. Ikuspegi honetatik ondasunen jabetzak ez du berez ongizatea sortzen, ondasun horien erabilerak baizik. Hala ere, baliabideak edukitzea beharrezkoa da funtzionamendu batzuk lortzeko.

Ondasunek zenbait ezaugarri dituzte, erabiltzen edo horien jabe den pertsona kontuan hartu gabe. Propietate horiek funtzionamendu bihurtzea pertsonak duen **gaitasun** edo abileziaren menpe egongo da. Prozesu horretan pertsonen gain ingurune sozial, politiko eta ekonomikoaren baldintzek ere eragina izango dute.

Pertsona batek funtzionamendu multzo bat lortzen duenean, logikoa da pentsatzea posibilitate anitz eduki dituela eta haien artean ongizaterako gehien baloratzen dituenak aukeratu dituela. Hortik sortuko da **funtzionamenduen gaitasunaren** kontzeptua. Pertsona batek bere aurrean funtzionamendu multzo posibleak ditu eta denak ezin dituenek hartu, funtzionamendu multzo bat aukeratu beharko du, bere ongizatean eragin positiboena emango diona, hain zuzen ere.

Funtzionamenduen eta gaitasunen artean lotura estua dago. Funtzionamenduak lortzeko gaitasunak pertsonaren askatasuna adierazten du. Gaitasun horrek pertsona batek ongizatea lortzeko dituen benetako aukerak zehazten baititu. Askatasun hori (izateko eta egiteko askatasuna, hain zuzen), **ongizatearen askatasuna** da Sen-en iritziz. Horrela, gizarte bat ona izango da askatasunean oinarritzen bada.

Bizitza aberatsagoa izango da gero eta hautatzeko aukera gehiago edukiz gero. Horrela, ongizatearen askatasuna, pertsona batek dituen funtzionatzeko gaitasunen arabera neurtuko da, eta ongizatearen erreferentzia nagusia izango da.

Funtzionamenduak eta gaitasunak funtsezko elementuak dira ongizatearen ebaluazioa egiterakoan. Funtzionamendu eta ahalmen guztiek ez dute garrantzi bera ongizatea lortzeko. Horregatik ebaluatu behar dira bai funtzionamenduak baita gaitasunak ere. Sen-ek onartzen du balorazio zehatz batera ailegatzeko zailtasun handiak daudela, baina jakinarazten du kalkulu horren emaitza ez dela guztia edo ezer ere ez. Ebaluatzerakoan zentratze-puntuaren kokapena izango da gakoa, hau da, funtzionamenduetan edo gaitasunetan zentratu behar den erabaki behar da. Sen-ek ongizatearen faktorerik garrantzitsuena gaitasuna dela aipatzen du, aukeratzeko askatasuna ongizatearen eta bizitzaren kalitatearen elementu garrantzitsu bat delako; ez bakarrik askatasun gehiago izateagatik, funtzionamendueskaintza gehiago izatea inplikatzan delako. Sen-ek onartzen du pertsonen gaitasun multzoa zein den jakitea oso zaila dela eta praktikan ezinezkoa dela ongizatea ebaluatzea gaitasunak erreferentziatzat hartuta. Beraz, funtzionamenduak bihurtzen dira aukera bakarra ongizatea neurtzeko.

Giza garapenaren kontzeptua sartu baino lehen, garapenari buruz hitz egitean hau galdetzen zen: Zenbat ekoizten du nazio batek? Orain, aldiz, hau galdetu behar da: zelan dago jendea? Eta horrek esan nahi du kontuan hartu behar dela jendearen osasun-egoera, prestakuntza-maila edo bizi-maila, nazio batek produzitzen duena baino garrantzitsuagoak direlako.

Nazio Batuen Garapen Programak, lehen aipatu dugun moduan, 1990etik aurrera urtero giza garapenari buruzko txostena argitaratzen du. Bertan adierazten du giza garapena jendearen aukeren, giza gaitasunen eta funtzionamenduen hazkundera dela. Horrez gain, garapen-maila guztietan bizitza maila ona lortu ahal izateko 3 funtsezko gaitasun daude: bizitza luze eta osasuntsua, hezkuntza, eta baliabideak. Eta horiek dira munduko herrialdeen egoera alderatzeko eratu den adierazlearen osagaiak, hau da, *Giza Garapenaren Indizearenak*. Hala ere, giza garapena, hori baino askoz gehiago dela onartzen da: jendeak erabaki politikoetan parte hartzea, seguru bizitzea eta giza eskubideen bermea izatea eskatzen du eta, hori guztia, beharrezkoa izango da edozein pertsona produktiboa, sortzailea izan eta komunitate batean barneratuta egon dadin. Sen-en ildo beretik abiatuta, hau da giza gaitasunen azterketatik, Martha Nussbaum-ek (AEB, 1947,-) ikuspegi hau sakontzeko ezinbesteko ekarpena egin du, giza gaitasun zentralen zerrenda bat osatuz, emakumeen egoerak oinarritzat hartuta.

7.2.5. *Giza garapen iraunkorra*

Garapen iraunkorrak Garapen eta Ingurumenerako Munduko Batzordeak 1987an eskaturiko “Our common future” txostenean du jatorria. Batzordeak Brundtland politikari sozialdemokrata norvegiarrari eskatu zion ikerketa-talde baten koordinazioa eta horregatik Brundtland txostena ezizenarekin egin zen ezaguna. Bertan garapen iraunkorra honela definitu zuten: «Oraingo beharrianak betetzea, etorkizuneko belaunaldiek izango dituzten beharrianak arriskuan jarri

gabe». Beraz, iraunkortasuna ez da berez helburu bat, baizik eta espazioan eta denboran mantendu beharreko oreka bat: ingurumen, ekonomia, giza instituzio eta balioen arteko elkarreragin konplexuak eragiten dituena.

Kontzeptu hau 1992ko Lurraren Gailurrean mundu osoan eman zen aditzera, eta asko erabiltzen da gaur egun. Hala ere, ez du batere lehentasunik finkatzen ekonomia-, gizarte- eta ingurumen-arloen artean, eta, hori dela-eta, helduleku erraza da politikan eta merkataritza-esparruan nagusi diren joerentzat: lehen «garapen iraunkorra» genuen, eta orain, aldiz, «hazkunde iraunkorra» dugu; horrela, hamaika zentzugabekeria semantiko eta teoriko sortu dira. Garapen iraunkorraren definizioak ugalduz joan dira, berrehun baino gehiago baitira; eta, ezinbestez, definizio horiek balio eta oinarri desberdinak azpimarratzen dituzte (Bermejo, 2001: 93). Orduetik hona, kontzeptua guztiz anbigua da eta eraginkortasuna falta zaio²².

7.3. GARAPENA LORTZEKO ESTRATEGIAK

7.3.1. Nekazaritzatik industrializaziorantz

Garapen-teoria nagusien arabera, gizarte tradizionalak nekazaritzan zentratzen dira. Industrializazioan oinarrituriko modernizazio-ereduaren arabera, aldiz, industriak gaitasuna erakutsi behar du nekazaritzako lan-indarraren soberakinak xurgatzeko. Errealitatean, aldiz, landetatik hirietara gertaturiko migrazio handiek ez dute hirietan lanpostu nahikorik aurkitu. Dena den, Hegoaldeko estatu askok industrializazioaren aldeko apustua indarrean jarri nahi izan dute, aurretik industrializaturiko Iparraldeko herrialdeen urratsei jarraitzeko. Praktikan jarritako industrializazio-eredu nagusiak bi izan dira, haien arteko loturak nabarmenak izanda. Laburbilduz, bi eredu haien ezaugarri nagusiak, hurrengoak dira:

Industrializazio-ereduak: IOI eta EOI²³

1950eko eta 1960ko hamarkadetan, garapen-bideko herrialde askok industrializazio-prozesu azkarra jarri zuten abian. CEPALen analisi teoriko aitzindariak oinarrituz, Erdialdeko Amerika eta Hego Amerikako herrialde askok **inportazioak ordezteko industrializazio-eredua** (IOI) baliatu zuten. Industrializazioak erritmo edo abiadura desberdina hartu zuen eskualdeen arabera. Erdialdeko eta Hego Amerikako herrialde handienak (Argentina, Brasil, Mexiko, Txile, Uruguay...) 1930eko hamarkadatik 50era hasi ziren industrializatzen. 1960rako oinarri industrial nabarmena zeukaten eta Hego Amerikako industria barne-merkatuei begira eraiki zen. Estrategia horren ardatza barne-merkatua hornitzeko enpresa nazionalak garatzean zetzan, lehenago inportatu egiten ziren ondasunak ordezteko. Hori lortzeko, inpor-

22. Florent Marcellesi eta Igone Palacios (2008): "Iraunkortasunari buruzko gogoetak garapenerako lankidetzan sartzea", *Cuadernos Bakeaz*, 88. zk.

23. Atal hau Zurbanoren, 1998ko *Munduko Ekonomia* liburuan oinarrituta dago.

tazioei oztopoak ipintzea beharrezkoa zen. Asmo horrekin, IOI estrategiak babesneurriak finkatu zituen. Laburbilduz, inportazioak ordeztuko industrializazio-estrategiak hurrengo helburuak zituen: barrura begira, ekonomiaren dibertsifikazioa zabaltzea eta barruko industriarekin merkatua asetzea, eta nazioarteko harreman ekonomikoei begira, kanpo-mendekotasuna ahultzea, eta merkataritza-balantza orekatzea.

Hala ere, IOI estrategia indarrean jarri zuten herrialde guztietan ez zen industrializazio-maila bera lortu. Estatuaren nazio-merkatuen ahalmenaren maila oso ezberdina zen, esportazioen izaera eta zenbatekoaren arabera, azpiegitura fisikoen mailaren arabera, langileen prestakuntzaren arabera edo atzerriko inbertsioaren paperaren arabera.

IOI estrategiaren ibilbidean bi urrats bereiz daitezke: 1950eko hamarkadako erdira artekoa, «sasoi erraza» deritzona, eta ondorengoa, «sasoi desnazionalizazio» izenez ezagutzen dena.

IOIaren «sasoi erraza»: IOIaren hastapeneko garaian manufakturen ardatza kontsumo iragankorreko ondasunen produkzioa izan zen, hau da, elikagaiak, ehunak, edariak eta tabakoa, besteak beste. Eta produkzio-unitate adierazgarria eskulanean eduki handiko enpresa txikia izan zen. Prozesu horretan muga asko topatu zituzten. Esportaziorako lehen sektoreko jarduerak aurretik izandako lehentasuna mantendu zuten eta eremu batzuetan Iparraldeko ekonomia-eragileen sarrera nabarmena izan zen. Horren ondorioz, inportazioek jasandako igoera eta esportazio-sektorearen egitura tradizionalaren iraunkortasuna barneko muga behinenak ziren. Horrez gain, nazio-merkatuen egitura eta dimentsio urria mantendu egin zen, inportatutako teknologiaren izaera edo sarreren banaketa disparekoa.

Ondoren, eredu lehen-esportatzailearen krisialdia gertatu zen eta horrek estatua ekonomian modu sistematikoan parte hartzera bultzatu zuen. Estatuaren esku-hartzea gehitu egin zen, gastu publikoaren gehikuntzarako beharrak (azpiegiturak, zerbitzu sozialak, etab..) eta inportazioak gidatzeko (ekipamendu-ondasunenak bultzatuz) egindako ahaleginak zirela medio.

Desnazionalizazioaren bigarren IOIaren sasoi: Aipaturiko faktoreen eraginez, IOIak sasoi berri bat ezagutu zuen Hego Amerikan, transnazionalizazio eta oligopolizazioaren dinamikak nagusitu zirenean. 1950eko hamarkadaren erdialdetik aurrera Enpresa Transnazionalak (ETN) nolabaiteko industria-oinarria eta barne-merkatua zuten Hego Amerikako zenbait industria-sektoretan finkatu ziren. Horrela, lehengo IOI eredu arau oligopolikoagoa eta menpekoagoa bihurtu zen.

Sasoi honetako IOIaren ezaugarri nagusiak aztertzerakoan, garatu zen industria-sektorearen egitura bitxia da azpimarratu beharreko lehena. ETNen produkzioa luxuzko kontsumora eta kontsumo iragankorreko ondasunak ekoiztera bideratu zen batez ere. Luxuzko kontsumora zuzentzen zelarik, ez zen inportazioen ordezkari

penik gertatu, lehen inportatzen ziren ondasunak ez baitziren barnean produzitzen, eliteen kontsumora zuzendutakoak baizik. Bestalde, kapital- edo ekipamendu-ondasunak herrialde soil batzuetan eta neurri apalean produzitzen ziren, eta horrek teknologia eta inportazioekiko dependentzia areagotzea ekarri zuen.

Aurrekoari, diru-sarreraren banaketaren eta industrializazio-arauaren arteko harremanen emaitza gehitu behar zaio. Herrialde hauetan errenta-banaketa oso disparekoa zen. Herritar gehienek oso erosahalmen urria zuten eta gutxi batzuek, aldiz, diru-sarrera garaiak. Errenta-banaketaren egitura honek industrializazio-arauan eragin zuen bete-betean merkatuaren kontsumo-egituraren bitartez. Horrela, sarrera garaiko gutxiengoari zuzendutako industrializazio oligopolikoa izan zen sasoiko araua. Industrializazio-arau horrek ezarritako merkatu-egiturak honako ezaugarriak izan zituen: eskari murriztua, eskari oso dibertsifikatua (produkzio-kopuru apaleko kontsumo-ondasunen ugaritasuna) eta luxuzko ondasunen kontsumo garrantzitsua.

Horrez gain, atzerriko inbertsio zuzenaren kokapen-erabakiek ez zeukaten loturarik herrialde hauen garapen endogenoaren lehentasunekin eta etekinak aberriratzeko joerak kapital-metaketa eta inbertsioak areagotzeko zegoen beharra makaldu zuen erabat. Horrez gain, teknologia baxuko inbertsioak eta bertako ekonomiarekiko lotura eskasak ahuldu zuten prozesu osoa. Halaber, nekazaritza baztertzeak, jakien laguntzaren eraginez eta hiritartzeari emandako lehentasuna zela-eta, arazoak areagotu zituen.

Gainera, ETNen kokapenekin batera, kapitalaren kontzentrazioaren eta desnazionalizazioaren fenomenoak finkatu ziren. Izan ere, ETNek bertako enpresa nazional dinamikoenak irentsi edo jarduera arruntagoetara baztertu zituzten, sare produktiboaren desnazionalizazio-prozesua eta barne-polarizazioa bizkortuz. Horrekin batera, ETNetan kapitalaren erabilera trinkoagoa zegoenez, langabeziaren igoera azkartu egin zen.

IOI eredia bultzatuz eta lagunduz, estatuaren esku-hartzea aipagarria izan zen, xede hori lortzeko hainbat tresna erabili zituelarik, hala nola merkataritza-politikak, kreditu- eta finantza-politikak, politika fiskala, etab.

Eredu honen ibilbidea jorratu ahala, gero eta nabarmenagoa egin zen bere bideragarritasunik eza, batik bat, herrialde hauek metatzen ari ziren kanpo-defizita zela-eta. Finean, ETNek beren ekoizpen-prozesuetarako kapital-ondasunak atzerriko etxe nagusitik inportatzean, merkataritza- eta pagamendu-balantzak desorekatzen zituzten herrialde hartzaileetan. Kanpo-desoreka hauek inflazio gogorra agerrarazi zuten eta finantza-baliabide gehigarrien beharra, zeina kanpo-zorren arazoaren iturburua izan zen.

Horren guztiaren eta nazioarteko ekonomia-krisiaren eraginpean, 1970eko hamarkadan IOI eredia krisi sakonean amildu zen. Krisiaren atzean Inportazioen Ordezpenaren ondorioz Hego eta Erdialdeko Amerikan gertaturiko barne- eta kanpo-

desartikulazioak daude. Barnealdeko desartikulazioa ekonomikoa eta soziala izan zen, eta kanpokoa, herrialde hauek nazioartean ezagutu zuten kokapenarekiko dependentea.

Esportazioak ordeztuko industrializazioa (EOI): Asiako hego-ekialdean, aldiz, industrializazioa bultzatzeko beste eredu bati jarraitu zioten eta oinarri esportatzailearen industrializazioa bultzatu zuten; hau da, esportazioak ordeztuko industrializazio-eredua izenez ezaguna dena. Haren xedea lehen sektoreko ondasunen esportazioak industria-produktuen esportazioekin ordezkatzea izan da. Estrategia hau arrakastaz gauzatu duten herrialdeek **Industrializazio Berriko Herrialde** izena hartu dute (IBH): Taiwan, Hego Korea, Hong Kong, Singapur, eta ondoren, Maylasia, Tailandia, Indonesia eta Txinaraino zabaldu zen. Herrialde hauek beren industriak eraiki zituzten masa-produkzioan ekoizitako kontsumo-ondasunen esportazioetan oinarriturik. IBHetako esperientzia industrializatzailearen arrakasta, kanpo- eta barne-arrazoi ugarien bat-egitearekin ahalbidetu zen.

Prozesu honen hastapenean, bi faktore erabakigarri dira azpimarratzekoak: eskulan ugaria, oso merkea eta batzuetan kualifikatua, alde batetik, eta horrekin batera, Estatuaren esku-hartze indartsua prozesuan zehar, planifikatzaile estratetikiko aktibo bihurtu zena. Hortaz, Estatuak nekazaritza-sektorea eta barne-merkatuak babestu eta sustatu zituen, pizgarriekin, eta langileen formazioa bultzatu zuen, besteak beste. Zenbait kasutan Japoniarekiko merkataritza-harremanek lehentasuna izan zuten eta Japoniako multinazionalak hor kokatu ziren. Atzerriko inbertsio zuzen horrek ere bere ekarpena izan zuen, IBHen industrializazio-prozesuak behar zituen kapital gehigarriak eskuratzen lagundu baitzuen. Ondoren beste herrialdeetako atzerriko inbertsioa ere heldu zen. Estrategia honen arrakastak bere hazkunde ekonomikoaz gain, egituraketa sozialean ere islatu da (hezkuntza-maila altua, osasun-zerbitzuen hobekuntza,...). Hego eta Erdialdeko Amerikako zenbait herrialde, IOI estrategiaren porrota bizi ondoren, oinarri esportatzailearen eredu hau indarrean jartzen saiatu dira. Hala ere, emaitzak ezberdinak izan dira, barruko eta kanpoko faktoreak erabat ezberdinak izan baitira, gaur egun arte.

7.3.2. Pobrezia gainditzeko estrategiak

Pobrezia murrizteko politiken eraginkortasuna erabiltzen den pobreziaren kontzeptuaren araberakoa izaten da. Garapen-bideko ekonomien (GBE) pobreziaren kasuan, hura murrizteko estrategia eta politiken ildoak ekonomia hauen kanpotik inposatu izan dira. Esan daiteke ez dela existitzen bestelako pobreziarik nazioarteko erakundeek hala definitutakotik at. Baina pobrezia murrizteko ardura nagusia nazio-estatu mailako estrategietan kokatzen da. MBren kasuan bertan ere, izenagatik nazioarteko dimentsioa izan zezakeena, GBE-en pobrezia murrizteko ez dago inolako nazioarteko estrategiarik, maila nazionaleko neurrietara mugatzen du bere lana. Garapena maila nazionaleko gaitzat hartu izan da eta horrek baldintzatzen ditu estrategia eta helburu guztiak.

7.3.2.1. Munduko Bankuaren estrategiaren bilakaera

MBk gaur egun agertzen duen nahia pobreziaren aurkako nazioarteko erakunde nagusia izateko, GBE-en pobreziaren inguruko arazoekiko hurbilketa-prozesu mailakatu baina ez-lineal baten ondorioa da eta bertan garai ezberdinak bereiz ditzakegu.

Hasierako garaian, bankuaren sorreratik 1970eko hamarkadara arte luzatzen dena, ez du agertu ia inolako interesik GBE-en pobreziaren gaiaren inguruan eta egin duenean beti zeharkako modu batean izan da. Izan ere, garai horretan MBren eginkizun nagusia hazkunde ekonomikoa lortzeko beharrezkoak ziren azpiegiturak eraikitzea izan zen. GBE-en pobreziaren murriztapena hazkunde ekonomikoaren ondorio gisa ulertuz.

Bigarren garaian, Robert Macnararen lehendakaritzaren garaian (1968-1981) bankua bete-betean sartu zen GBE-en pobrezia murrizteko lanetan oinarrizko beharrik asetzeko estrategiak bultzatuz garapenaren ardatz gisa. Hirurogei hamarkadaren bukaeran garapenaren inguruko pentsamenduan aldaketa nabarmena ematen da hazkunde ekonomikoaren nagusitasun osoa kolokan jarriz eta ordura arte arreta jaso ez zuten gaiak lehenetsiz, hala nola lana sortzea, langabeziaren aurkako politikak, errentaren banaketa disparekoaren murriztea edota oinarrizko beharren asetzea.

Baina agintaldiaren bukaera aldean, 1978ko Munduko Garapenaren Txostenetik (MGT) aurrera alegia, pobreziaren aurka borrokatzeko strategiaren lehentasuna berriro kokatzen da hazkunde ekonomikoa lortzean eta fluxu ekonomikoetan, gizarte-politiketarik kanpo betiere. Laurogeiko hamarkadan ikuspegi horren nagusitasuna ageri da fluxu ekonomikoak eta merkatu-harremanak lehenetsiz egiturazko doikuntza-planen ezarpenaren bidez eta pobreziaren hedapenaren kaltetan.

Laurogeiko hamarkadaren bukaera arte, eta doikuntza-planak sortutako ondorio sozialen harira hainbat arlotatik jasotako kritikei erantzunez, MB ez dela hasiko bere egiten GBE-en pobrezia murrizteko helburua. Bereziki 1987. urtean UNICEFek kaleratutako *Giza Aurpegiko Doikuntza* txostena agertu ondoren hasten da MBk GBE-en pobreziari buruzko kezka bere egiten eta bere jardunean kontuan hartzen. Kezka horren ondorioz, hamarkadaren bukaeran bankuak doikuntzaren gizarte-dimentsioaz hitz egiten du eta hazkunde ekonomikoa sustatzeko hartutako ohiko neurriei gizarte-mailako neurri sorta gehitzera dator, doikuntzak sortzen zituen kalte nagusiak arintzeko asmoz, hazkundearen helburua kolokan jarri gabe eta GBE-en pobreziaren gaineko pentsamendu osatu izan gabe, neurri osagarri aringarri soilak baino.

Aurrerago, 1990. urteko Munduko Garapenaren Txostenean (MGT) GBE-en pobreziaren gaia aztertzen du eta hoffen aurkako estrategia zehazten du. Hiru osagarri nagusi ditu: handitu pobreen aukerak aktibo ekonomikoak lortzeko, bereziki lana; gizarte zerbitzuertarako sarbideak hobetu eta hedatu, eta sektore hausko-rrerei bideratutako gizarte-segurantzako sareak sortu.

Baina bankuaren interes gorakorra GBE-en pobreziaren aurkako borrokan onartutakoa ere, baita estatuaren esku-hartzea gizarte-politiken arloan ere, ezin dugu esan aldaketarik gertatu denik GBE-en pobreziaren kontzeptuan, baizik eta hura borrokatzeko politikan. Ikuspegia zabaldu egiten du eta neurri gehiago onartzen ditu aurre egiteko, baina haren neurketa pobrezia-marrara mugatzen jarraitzen du, pobrezia larriko maila berria 1 \$ eguneko marran jarriz (aldiho 2 \$-koa ere erabiliz).

Azkenik, laurogeita hamarreko hamarkadan, eta bereziki Munduko Garapenaren Txostena 2000-01etik aurrera, bankuak GBE-en pobrezia murrizteko eragile nagusia izateko ardura hartzen du bere gain, GBE-en pobreziari aurre egiteko ikuspegi berri bat aldarrikatuz. Eta gainerako nazioarteko erakundeek horrela onartzen diote. Aipatu txostenean agertzen du nabariaren zein den bere estrategia GBE-en pobreziaren aurka egiteko, lan horretan aritzeko behar duen legitimitatea lortzeko helburu argiaz egina ere.

Horrela, txostenaren hasieran GBE-en pobrezia definitzeko eta honi aurre egiteko beharrezkoak diren neurriak azaltzen direnean ematen du benetan ikuspegi-aldaketa gertatu dela MBn. Errentan oinarritutako dimentsio bakarreko ikuspegia alboratzen da eta dimentsio askotariko ikuspegia erabiltzen du. GBE-en pobrezia orain errenta-gabezia baino ekintza- eta erabakitze-askatasunetako sarbide-gabezia bezala irudikatzen da. Etxebizitza, elikagai, edota osasun- eta hezkuntza-zerbitzu egokiak izateko aukeren gabeziak; gaixotasun, ondorio ekonomiko kaltegarri edota natura-hondamendiekiko zaurgarritasuna; baita estatuko instituzioek emandako tratu okerra edo norberarengan eragiten duten erabakietan ezin eragin izatea ere hartzen ditu GBE-en pobreziaren adierazpen gisa. Eta ondo-rioz, pobreziari aurre egiteko ezinbestekotzat jotzen du pobreak babestu eta indartzeko beharra.

Baina pobreziaren kontzeptualizazio berri honetatik harago ez du ezer egiten. Ez du plazaratzen inongo adierazle berririk ikuspegi berrituak dituen dimentsio anitzeko gabeziak irudikatzeko. Pobreziaren ikuspegi berri hori zein den eta zein dimentsio duen neurtzea ahalbideetzen duen adierazlerik ez badago, ezin dira finkatu ez helburu ez politika berririk errealitate sozial berri horri begira, eta ondorioz, kontzeptuaren berrikusketa eta proposamen berriak eragingarritasun osoa galtzen du eta ariketa formal hutsa bihurtzen da.

Erronka horri bankuak ematen dion erantzuna etsigarria da. Kontua ez da bakarrik ez duela inongo adierazle berririk proposatzen modu berrian definitu duen pobreziaren errealitate sozial berri hori irudikatzeko ohiko diru-sarreretatik harago, baizik eta ez duela egiten inolako ahaleginik pobreziaren erreferente berri horri ondo egokitzen zaion adierazle bat aurkitzeko, ez du sumatzen ezta behar hori ere. Erabiltzen duen errentaren adierazlea bera ere ez du ukitu, 1 \$ eguneko pobrezia larriaren muga mantentzen du. Beraz, ezin da esan MBk aldatu duenik GBE-en pobreziaren kontzeptua ezta pobreziaren aurka orain arte jarraitutako estrategia ere.

7.3.2.2. Nazio Batuen Garapen Programaren estrategia

NBGPren proposamen teorikoak GBE-en pobrezia-aren inguruan oso erakar-garriak dira: onartzen du pobrezia-aren zergatia harreman sozioekonomikoetan dagoela eta hamarkadetan zehar harreman horietan izan diren desberdintasun es- trukturaletan datzala. Horregatik argudiatzen du pobrezia-aren aurkako politikak eta estrategia-kiak hiru mailatan eragin behar dutela eraginkorrak izateko: maila ma- kroekonomikoan, maila ertaineko politika instituzionaletan, eta maila mikroekono- mikoko esku-hartzeetan; eta hiru maila horietan hartutako neurrien arteko koordi- naziorik eza izan da aurreko GBE-en pobrezia-aren aurkako politiken eraginkortasu- nik ezaren zergati nagusia.

Ikuspegi ausart eta sakon hau aplikatuz gero, pobrezia-aren aurkako politika eta estrategia-kiak osatzeko unean ez dago zalantzarik NBGPren diskurtsoak GBE-en po- breziari aurre egiteko ikuspegi alternatiboa suposatuko lukeela. Baina kasu hone- tan ere, Munduko Bankuaren kasuan bezala, ikuspegi ausart hau ahuldu egiten da nabarmen defendatutako ikuspegi hori praktikara eramateko orduan. Batetik, ez duelako kontuan hartzen aipatu dituen politika makroekonomiko horien nazioarteko dimentsioa, GBE-en pobrezia-aren aurkako estrategia-aren diseinua herrialde pobreen mailara mugatzen duelako, eta bestetik, maila nazionalean bertan gutxiesten duelako nazio-estatuen ahalmena, pobrezia murrizteko esparruak sortzeko ahalmen hori pobreen antolaketa kolektiboaren esku soilik uzten duen heinean.

Berriro ere, proposamen teoriko zabalak ezerezean gelditzen dira giza gara- pen txostenetan, zeren GBE-en pobrezia-aren aurka proposatzen diren politiketan ez baita inolako proposamen zehatzik egiten gainditzeko salatu duen hiru esparruetako neurrien arteko koordinaziorik eza. Izan ere, analisia teoriko zabala egin ondoren proposatzen dituen neurriak —beti ere herrialdeen maila nazionalean— honetara mugatzen dira: pobreenengan metatzea esfortzu handienak; pertsonen aukerak heda- tzea eta giza gaitasunak eraikitzea. Baina proposatutako hiru neurri horiek eragin- korrak izateko behar diren egiturazko aldaketak zein diren modu argian esan gabe.

7.4. GAUR EGUNGO ERRONKA NAGUSIAK

Gaur egungo erronka nagusiak lau esparrutan koka ditzakegu. Lehendabizi, **gara- pen kontzeptuari** dagokionez, lantzen eta birsortzen ari den fase batean gaude. Berrikuntza nabarmenak kapitalismotik urrundu nahi dituzten proposamenetan topatzen ditugu, garapenaren eduki propioa sortu nahi dutenen partetik, hain zuzen. Adi egon beharko gara, beraz. Hurrengo urteotan, herrialde batzuk egiten ari diren apustu iradokitzaileak eduki berriz bete baitezake kontzeptua; guztiz beharrezkoa dena, gure iritziz. Adibide gisa hona hemen Boliviako Nazio Garapen Planean sartu duten garapenaren definizioa.

GARAPEN NAZIO-PLANAREN HELBURUA: ONDO BIZITZEA

BOLIVIA, 2006

Ondo bizitzea herrien eta komunitateen arteko elkargunea da, aniztasun eta nortasun kulturala errespetatuz. Hau da, «ondo bizitzea gure artean». Elkarbizitza komunitarioa da, kulturen artekoa eta botere-asimetriarik gabekoa, «ezin da ondo bizi, gainerakoak txarto bizi badira». Komunitatearen partaide moduan bizitzean datza, azken honen babespean. Halaber, ondo bizitzeak naturarekin harmonian bizitzea esan nahi du «inguratzeko gaituenarekin orekan bizitzea». Orduan, bere esanahian «zurekin eta nirekin ondo bizitzea» sartzen da, eta hau Mendebaldeko «hobeto bizitzea» kontzeptutik aldentzen da, azken hori norbanakoarena da, gainerakoengandik bananduta, eta batzurtan besteen kontura, eta naturatik urrunduta.

Bigarren erronka guztiz loturik dago garapenaren edukiarekin. Lehen ikusi dugu nola azken hamarkadetan **giza garapen iraunkorraren** beharra azpimarratzen den, baina oso kontzeptu anbiguoak izan dela orain arte. Beraz, hazkunde ekonomiko mugagabea lortu nahian natura-baliabideen gehiegizko ustiapenak, bai nazioarte-mailan bai tokian tokiko eremuetan, erakutsi digu gaur egungo eredu sozio-ekonomikoaren norabideak aldaketa zorrotzak eskatzen dituela. Bestela, komunitate gehienek bizimodua kolokan egon daiteke. Egoera honek hausnarketa sakonaz gain, politika berriak eta eraldatzaileak eskatzen ditu, gizartearen partaidetza erdigunean jarritz.

Hirugarren erronka hain zabaldua dagoen **giza eskubideen urraketa** aurre egitea da. Kontzeptu zabal horretan atal asko sartzen dira. Alde batetik, aberastasunaren banaketa disparekoa —gero eta handiagoa dena bai herrialdeetan bai herrialdeen artean— murrizteko neurriak ezarri behar dira, hura baita gehienbat pobrezia sortzailea eta ondorezaren jatorria. Horren baitan, bai lurraren jabetza-eskubideen banaketa bidegabea, bai lurraren haziak eta fruituak kontrolatzeko ETNek erakusten duten gogo asegaitza, bai tokian tokiko enpresa txikien desagertzea edota giza segurtasunik eza topatzen ditugu funtsezko arazoetan. Disparekotasun hauen guztien artean, aipatzekoak dira ere gizon eta emakumeen arteko botere-harreman bidegabeak. Funtsezkoa da botere-harreman horiek berraztertu eta aldatzeko tresnak martxan jartzea, bertan kokatzen baitira bidegabekeria askoren oinarriak, herrialde autoktono/indigena askoren diskriminazioarekin batera. Aipatu ditugun esparru guztietan neurri berritzaileak eta bidezkoak ezartzea ezinbestekoa izango da, baita nazioarteko ekonomia-harremanen eta migrazio-fluxuen arauen esparruan ere, beste gaitan aztertu den moduan.

Eta azkenik, Boliviako herrialdeak azken garapen-planean jaso duen bere historiaren laburpenaren sarrera jasoko dugu, herrialde askorentzat ispilua, eta aurreko ataletan jorratu ditugun gaien adibide garbia delako. Interesa duenak testu osoa topa dezake hurrengo web orrian: <http://www.planificacion.gov.bo>.

GARAPENERAKO NAZIO-PLANA

BOLIVIA 2006

Boliviak, 2006ko urtarrilaren 22tik aurrera, bere historiako fase berri bati hasiera eman dio, itxaropenez eta erronkaz beteta. Bertan, Evo Morales Ayma lankidea eta anaia buru duen gobernuak *Iraultza Kultural eta Demokratikoa* sendotzeko beharra lehenesten du.

Menderakuntzan eta beldurrean sustraiaturiko kolonialismoaren garai luzeak, azken 20 urteotan politika neoliberalak sakondu duenak populazio boliviarrarengan ondorio latzak izan zituen: herrialdearen ikuskera galtzea eragin zigun eta, funtsean, pertsonen eta herrien balioesteak, naturarekiko harreman harmoniatsuak eta harreman komunitarioak duten indarra galtzea. Horregatik gure herrialdearen oinarriak berrerratzeko premia daukagu.

Batzar eratzailerako deialdia, hidrokarburoen nazionalizatzea eta Nazio Gobernuak indarrean jarritako beste zenbait neurri gaur egungo eraldaketak sendotzeko estrategien, asmoen eta bideen parte dira. Bide horiek guztiak Nazio Garapen Planaren osagaiak dira: Bolivia duin, burujabe, emankor eta demokratikoan Ondo Bizitzeko.

(...)

Garapen-ereduaren aldaketa nazio-ekoizpen matrizearen osaketarekin hasten da; kolonialismo neoliberalaren deseraikitzearekin; Estatuaren deskolonizazio eta nortasun boliviarraren eraikuntzarekin, komunitatearen ikuspegia txertaturik duen nazio anitzetako instituzionalitatean oinarriturik.

Gizartean dagoen ezberdintasuna eta bazterketa kolonialismoaren eta lehen-esportatzailearen ereduaren ondorioak dira. Errepublikako kolonialismoak, sortu zenetik, populazio indigenaren ezberdintasuna eta bazterketa instituzionalizatu ditu, bai gizartean, bai politikan bai ekonomian. Produkzio-faktoreen jabetza-eskubideak ukatu dizkie, bereziki, lurrarena. Halaber, hezkuntza- eta osasun-zerbitzu publikoak erabiltzeko zein nazio-erabakietan parte hartzeko aukerak ere ukatu dizkie. Hala ere, koloniatik heredaturiko zerga indigenak ordainarazi dizkie, gehi morrontza eta ugazaben aldeko soldatarik gabeko lana (...)

<http://www.planificacion.gov.bo>

LABURPENA

Garapen-bideko herrialdeek azken hamarkadetan bizi izandako bilakaera ekonomiko eta soziala aztertzean bultzaturiko garapen mota jakin baten porrotarekin topo egiten dugu eta horrek garapen kontzeptuaren inguruko eztabaidetara zuzentzen gaitu. Nazioarteko erakunde nagusiek garapen mota jakin bat lortzeko ekonomia-teoria nagusiek proposaturiko norabideei jarraitu dietenez, artikulua honetan lehenetsun horiek GBE-etan izandako ondorioak laburbildu ditugu, pobrezia gain izandako eragina azpimarratuz.

Funtsean, 1980eko hamarkadatik aurrera, kanpoko zorrak eztanda egin zuenetik hain zuzen, Munduko Bankuak eta Nazioarteko Diru Funtsak zorpeturiko herrialdeei gero eta baldintza gehiago ezarri dizkiete, eta horrek haien garapen-eredu propioa garatzeko oztopo nagusia bihurtu da. Azkenik, XXI. mendeko lehenengo hamarkadan sortu diren garapen alternatibo baten aldeko planteamendu berriek itxaropena zabaltzen dute eta kapitalismo basatiari aurre egiteko premia eta ahaleginak egiten ari direla nabarmen geratzen ari da. Hemendik aurrera ikusiko dugu zer-nolako ibilbidea osatzen duten esperientzia horiek eta noraino munduko botereek oztopatzen dituzten horrelako prozesu autoktonoak.

BIBLIOGRAFIA

- Areskurrinaga, E. (2008): “La liberalización agrícola y el aumento de la inseguridad alimentaria mundial”, *Cuadernos Bakeaz*, **86**, 1-15.
- Bermejo, R. (2001): *Economía sostenible: principios, conceptos e instrumentos*, Bakeaz, Bilbo.
- Bidaurratzaga, E. (1998): “Garapen kontzeptuari buruzko eztabaida”, *Inguruak*, **21**, 1-25.
- Boliviako Gobernua (2006): *Plan Nacional de Desarrollo de Bolivia*, Ministerio de Planificación de Desarrollo, <<http://www.planificacion.gov.bo>>.
- Boserup, E. (1993): *La mujer y el desarrollo económico*, Minerva, Madril.
- Bustelo, P. (1998): *Teorías contemporáneas del desarrollo económico*, Síntesis, Madril.
- Dubois, A. (2001): “Las estrategias globales frente a la desigualdad de los organismos internacionales: un análisis crítico” in A. Dubois; J.L. Millan etra J. Roca, (koor.), *Capitalismo, desigualdades y degradación ambiental*, Icaria, Bartzelona, 75-112.
- Hobsbawn, E. (1995): “Historia del Siglo XX”, Crítica, Madril [Itzulpena: Unzeta, K. eta Yoldi, P. (2000): “Garapenerako lankidetzeta. Sorrera eta bilakaera historikoa”, Eusko Jaurlaritza].
- Latouche, S.(2007): *Sobrevivir al desarrollo*, Icaria, Bartzelona.
- Munduko Bankua (zenbait urte): *Informe sobre el Desarrollo Mundial*, Munduko Bankua, Washington.

- NBGP (Zenbait urte): *Informe sobre Desarrollo Humano*, Nazio Batuen Erakundea, New York.
- Nussbaum, M. (2002): *Las mujeres y el desarrollo humano: El enfoque de las capacidades*, Herder, Bartzelona
- Sen, A. (2000): *Desarrollo y libertad*, Planeta, Madril.
- Unceta, K. (2009): “Desarrollo, subdesarrollo, mal desarrollo y post desarrollo”, *Carta Latinoamericana*, 7, CLAES, Centro Latino Americano de Ecología Social.
- Villalba, U. (2007): “Parte-hartzea garapenean: hainbat diskurtso eta jatorri”, *Uztaro*, 63, 77-89.
- Zurbano, M. (1998): *Munduko Ekonomia*, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo.

WEB ORRIAK

- CEPAL= ECLAC: www.eclac.cl
- Munduko Bankua: www.worldbank.org
- PNUD: www.undp.org
- UNCTAD: www.unctad.org
- UNICEF: www.unicef.org